

מאת מרדכי שאול גודמן
לזכר נשמת חמי ומורי ר' מאיר בן יעקב צבי זאנפט זצ"ל
נפטר ט"ו כסלו, תשמ"ז

ליקוטים לפירוש ראב"ע על ספר משלי

הקדמה

ידוע לנו שרבי אברהם אבן עזרא (ראב"ע) כתב פירוש על ספר משלי. בשורה זו הגיעה לנו מעדות ראב"ע עצמו, שכתב בפירושו הקצר לשמות לא ג: "ופירוש משלי פרשתי ההפרש בין חכמה ודעת ותבונה".¹ אולם, אם הפירוש הזה שבידינו הנדפס במקראות גדולות בשם ראב"ע הוא הפירוש אשר יצא מתחת ידו עודנו עומד בספק.²

המאמר הזה דו-חלקי: (1) בחלק הראשון צטטתי הערות מאת ראב"ע, המפוזרים ביתר ספריו הנדפסים, המאירים על פירוש או דקדוק הפסוק במשלי; (2) בחלק שני רשמתי את כל המקומות שראב"ע הזכיר מלה או פסוק מספר משלי, אף אם אינו מוסיף חידוש להבנת הפסוק. תקוותי היא שהמאמר הזה יהיה לתועלת לחובבי פירוש ראב"ע, ותורתו תתפשט בקהל הלומדים.

פרק א

(א) משלי שלמה: "בתחלת הספר כתוב 'משלי שלמה' (משלי א א), והנה כל מה שהזכיר הוא דרך משל".³

(ד) פתאים: "וילך שפי - ... מגזרת 'קול על שפיים' (ירמיה ג כ), וימצא ביו"ד גם באל"ף, כמלת 'פתאים' (משלי א ד, ועוד)".⁴

ערמה: "[ויהיו שניהם] ערומים - תתערב זאת הגזרה עם 'מחשבות ערומים' (איוב ה יב), שהוא מגזרת 'ערמה' (משלי א ד, ועוד). אולי המכסה מסתיר הדבר שלא יהיה נודע".⁵

(ז) אילום: "האילום הוא טפש שאין לו דעת".⁶

(ט) ענקים: ענק - מיני חלי קשורים על הצואר, וכמוהו 'וענקים לגרורותיך' (משלי א ט).⁷
ענקים: "העניק תעניק לו - הטעם, עשה לו תפארת, מגזרת 'וענקים לגרורותיך' (משלי א ט)".⁸

(יד) כיס: "בכיסך - מקום למאזנים ... והעד 'כיס אחד יהיה לכלנו' (משלי א יד), משקל אחד, ומגזרת 'תכוסו על השה' (שמות יב ד), ואם הוא משורש אחר".⁹

(יט) בעליון: "בעל - כמו 'החכמה תחיה בעליה' (קהלת ז יב), 'את נפש בעליו יקח' (משלי א יט), והטעם, מי שהדבר ברשותו".¹⁰

(כ) תרנה ... תתן: "[תי"ו] בראש המלה סימן נקבה שאיננה נמצאה, אחת ורבות, כמו 'תתן קולה' (משלי א יט)".¹¹

¹ ראה גם בפירושו לרות ג יא: "אשת חיל - אפרשנו במשלי".

² ראה פירושים לספר משלי לבית קמחי מאת ר' אפרים תלמג', ירושלים, תשנ"א, במבוא, עמ' טז-יז, סיכומו על שאילה זו. גם ראה עיונים במשנת הראב"ע מאת ר' יעקב רייפמאן, ירושלים, תשכ"ב, עמ' 115-122.

³ פירוש שמות יג ט.

⁴ פירוש במדבר כג ג. מצינו "פתאים" באל"ף וגם "פתים" (משלי א כב, ועוד) בלי אל"ף.

⁵ שיטה אחרת לבראשית ב כה, עמ' קנא.

⁶ שפת יתר, סימן כא.

⁷ פירוש שיר השירים ד ט, פעם א.

⁸ פירוש דברים טו יד.

⁹ פירוש דברים כה יג. "כיס" משורש "כיס" או "כוס", ו"תכסו" מן הכפולים, "כסס".

¹⁰ פירוש דברים טו ב.

(משלי א כ), 'חכמות בחוץ תרנה' (שם)¹¹.
 (כב) לצים: "האוויל הוא טפש שאין לו דעת, והלץ יש לו דעת ויהתל בבני אדם"¹².
 (כה) ותוכחתי: "ומה אשיב על תוכחתי - למי שיוכיחני, והיו"ד סימן הפעול, וכמוהו 'ותוכחתי לבקרים' (תהלים עג יד) שהוא שם ויכוח, שאחרים מוכיחים לו. אבל 'ותוכחתי לא אביתם' (משלי א כה) אינו על זה הדרך, כיו"ד סימן הפועל, שהוא מוכיח אחרים"¹³.
 (כח) יקראנני: "כאשר לא יהיה [האל"ף] בסוף [המלה], יראה [=אז האל"ף מובטאת], 'אמצאנו', 'אז יקראנני' (משלי א כח)¹⁴.
ישחרנני ולא ימצאנני: "הוא הדין למלת 'ישמרנו בעליו' (שמות כא לו), שהדגש בעבור נו"ן, 'ישחרונני ולא ימצאונני' (משלי א כח)¹⁵.
ישחרנני ולא ימצאנני: "יש נו"ן נוסף בפעלים בעתידים, 'תשמעון' (דברים א יז, ועוד), 'ישחרנני ולא ימצאנני' (משלי א כח), 'זובח תודה יכבדנני' (תהלים נ כג)¹⁶.
 (לב) שלות: "ושלות כסילים. אמר הגאון כמו 'שלו', והטעם שגגת, וכמוהו 'על השל' (שמואל-ב ו ז), אף על פי שיש לפרשו בו על הסבה, כמו 'בשלי' (שמואל-ב ג כז). ויאמר רבי אדונים [תשובות דונש על רס"ג, סימן 60] שהוא כמו 'שלו כל בוגדי בגד' (ירמיה יב א) [במובן שלווה והשקט]. ושני הפירושים נכונים. אם כן אין להשיב על הגאון"¹⁷.

פרק ב

(י) ודעת לנפשך ינעם: "עדות [ביהוסף שמו] - יש אומרים כי 'שמו' שב אל 'עדות', כמו 'ויקם עדות ביעקב' (תהלים עח ה), אף על פי שבא על לשון זכר, כמו 'ודעת לנפשך ינעם' (משלי ב י), כי התי"ו סימן לשון נקבה"¹⁸.
 (טז) החליקה: "החליק - מגזרת 'אמריה החליקה' (משלי ב טז), כמו 'ואנכי איש חלק' (בראשית כז יא)¹⁹.
 (יח) שחה אל מות ביתה: יש מהם [שמות] שימצאו על לשון זכרים ונקבות, כמו ... 'בחכמה יבנה בית' (משלי כד ג) - 'כי שחה אל מות ביתה' (שם ב יח)²⁰.

פרק ג

(ז) ירא: "צווי בעלי החרק השלם - 'ירא את ה' (משלי ג ז, כד כא)²¹.
 (ח) לשרך: "שררך - טבורך, כמו 'רפאות תהי לשרך' (משלי ג ח)²².
לשרך: "יש דגוש לחסרון אות כפל, כמו דגשות 'לשרך' (משלי ג ח), שהוא מן 'שררך אגן הסהר' (שיר השירים ז ג)²³.
 (יב) כי את אשר יאהב ה' יוכיח: "'ה' צדיק יבחן' [טעם 'יבחן' - אם בא רע על הצדיק לענותו הוא

¹¹ מאזנים, דף יב עמי ב.

¹² שפת יתר, סימן כא.

¹³ פירוש חבקוק ב א.

¹⁴ צחות, דף נב עמי א.

¹⁵ הקדמה לשיטה אחרת על בראשית, עמי קמד.

¹⁶ צחות, דף ל עמי א; השווה פירוש שמות א ט, עמי ט.

¹⁷ שפת יתר, סימן נו.

¹⁸ פירוש תהלים פא ו; השווה פירוש תהלים צד יג. "ינעם" במקום "תנעם", לשון נקבה.

¹⁹ פירוש תהלים לו ג.

²⁰ מאזנים, דף לג עמי ב. מצינו את המלה "בית" בין בלשון זכר ובין בלשון נקבה.

²¹ יסוד דקדוק, עמי 135.

²² פירוש שיר השירים ז ג, פעם א.

²³ מאזנים, דף לא עמי א. "שרך" במקום "שררך".

ולנסותו ולהוכחו, כדרך 'כי את אשר יאהב ה' יוכיח' (משלי ג יב).²⁴
 (וח) חיים: "נדגש יו"ד במלת 'חיים' שהוא תאר, כמו 'ונתפשמ חיים' (מלכים-ב ז יב), כיו"ד 'אלהי העבריים' (שמות ג יח, ועוד). כן 'חיים' שהוא שם דבר, כמו 'עץ חיים' (משלי ג יח), וכמו 'ופטורי ציצים' (מלכים-א ו יח, ועוד).²⁵ (כו) בכסלך: "כסלי - משעני, כמו 'כי ה' יהיה בכסלך' (משלי ג כו).²⁶
 (כט) תחרש: "[אל תחרש ממני] מלת 'תחרש' מגזרת 'דומיה' (תהלים כב ג, ועוד), ואמרו 'אל תחרש על רעך רעה' (משלי ג כט), להפריש בינות הטעמים, כי השרש הוא אחד.²⁷
 (לב) נלוז: "[ותבטחו בעשק] ונלוז - שם התואר, וכן הוא ודבר נלוז, כמו 'כי תועבת ה' נלוז' (משלי ג לב), והוא הפך הישר.²⁸
 (לד) ללצים ... ולענוים: "לצים" מגזרת 'כי המליץ בינותם' (בראשית מב כג), שהוא יגלה סוד ראובן לשמעון. והלצים הם הפך הענוים, 'אם ללצים הוא יליץ' (משלי ג לד) ואחריו 'ולענוים יתן חן' (שם), והענוים הם הביישנים לדבר דבה ולתת דופי ולגלות סתרים.²⁹
ענוים: "הוא"ו לא ימצא בראש המלה ולא בסופה שורש כלל, רק אם היא תמורת אות אחר מהנעלמים, כמו ... וכן מלת 'עניו' - 'ולענוים יתן חן' (משלי ג לד).³⁰
 (לה) וכסילים מרים קלון: "יש לשון יחיד במקום רבים, כמו 'וכסילים מרים קלון' (משלי ג לה), וענינו כל אחד.³¹

פרק ד

(ב) לקח: "לקחי - מה שיקח אחד ממנו, כטעם למוד, וכן 'כי לקח טוב' (משלי ד ב).³²
לקח: "ומפרש אחר אמר כי 'לך קח לך' דבור הוא, כטעם 'לקח טוב' (משלי ד ב).³³
 (ה) טט: "ככה מקרה בעלי הנו"ן בתחלה והה"א שורש באחרונה, כמו 'נטה' אמרו 'ויט שמים' (שמואל-ב כב י) בקמץ קטן, 'אל תשכח ואל תט' (משלי ד ה).³⁴
טט: "כי הנה ממלת 'נטה' נשאר הטי"ת, כאשר אמרו 'ואל תט מאמרי פי' (משלי ד ה).³⁵
 (ו) אהבה: "אתן לך כלל בלשון ציווי מזה הבנין [בניין קל], לעולם הוא על דרך העתיד אין הפרש ביניהם, רק שיניע השו"א שהיה נח בעבור היותו תחלת המלה ... 'אהב אשה' (הושע ג א), 'אהבה ותצרך' (משלי ד ו).³⁶
 (ז) סלסלה: "מסתולל - כמו משתבח, מגזרת 'סלסלה ותרוממך' (משלי ד ח), ואם הוא כפול הפ"א, מפעלי הכפל, כמו 'סלו לרוכב בערבות' (תהלים סח ה). 'וגלגלתיך' (ירמיה נא כה) כמו 'מתגולל' (שמואל-ב כ יב), גם 'גלו' (יהושע י יח, ועוד).³⁷
 (ט) עטרת: "הנה החליפו הה"א בתי"ו, כמו גבירה - גברת, עטרה - עטרת, פעם סמוך ופעם איננו סמוך, כמו 'עטרת תפארת' (משלי ד ט).³⁸

²⁴ פירוש תהלים יא ה.

²⁵ פירוש שמות א יט.

²⁶ פירוש איוב לא כד.

²⁷ פירוש תהלים כח א.

²⁸ פירוש ישעיה ל יב.

²⁹ פירוש תהלים א א.

³⁰ צחות, דף כא עמ' א. הוי"ו במלת 'ענו' תמורת ה"א, מן השורש 'ענה'.

³¹ מאזנים, דף יח עמ' ב.

³² פירוש דברים לב ב.

³³ פירוש הושע א א.

³⁴ צחות, דף נג עמ' ב.

³⁵ יסוד דקדוק, עמ' 138.

³⁶ צחות, דף נה עמ' א-ב. "אהבה" לשון צווי.

³⁷ פירוש שמות ט יז.

³⁸ פירוש שמות ב ב, עמ' טו. "עטרת" נפרדה ואינה סמוכה ל"תפארת", כמו "עטרה תפארה".

תמגנך: "מגן - כמו נתן, וכן 'עטרת תפארת תמגנך' (משלי ד ט), והמ"ם שרש."³⁹
תמגנך: "'עטרת תפארת תמגנך' (משלי ד ט). אמר רבי אדונים [תשובות דונש על רס"ג,
 סימן 54] שהגאון פירש מגן. והוא אומר שהוא כמו 'מגן צריך' (בראשית יד כ). גם בזה יפה אמר."⁴⁰
 (טו) שטה: "תשטה - תסור מהדרך הישרה, וכן 'שטה מעליו ועבור' (משלי ד טו)."⁴¹
 (כו) פלס: "ושקל בפלס - הוא הנקרא 'קריסטון', הוא שיש לו זרוע ארו והוא מגזרת 'פלס מעגל'
 (משלי ד כו)."⁴²

פרק ה

(ד) מרה: "מרת רוח - ... מגזרת 'מרה כלענה' (משלי ה ד), כטעם מרירות נפש."⁴³
מרה: "אות רי"ש. ידענו כי אין אות כבד על הלשון ממנו, על כן לא ידגישוהו העברים ...
 אף על פי שמצאנו 'מרה כלענה' (משלי ה ד), 'כרת שרך' (יחזקאל טז ד), ידועים הן והן מעטים."⁴⁴
 (ו) פן תפלס: "פן יפקד עליה - אמר רבי יונה המדקדק [ספר השרשים לריב"ג, שורש 'פן'] כי 'פן'
 כמו לא, ויו"ד 'יפקוד' תחת אל"ף סימן המדבר, וכן 'ארח חיים פן תפלס' (משלי ה ו)."⁴⁵
 (י) ועצביך: "עצביכם - ממון, כמו 'ועצביך בבית נכרי' (משלי ה י). וקרוב מגזרת 'עצבון' (בראשית
 ג יז, ועוד)."⁴⁶
 (יט) אילת אהבים: "למנצח על אילת השחר - ... הנכון בעיני כי הוא תחלת פיוט נעשה על דרך דברי
 חשק, כמו 'אילת אהבים' (משלי ה יט)."⁴⁷
תשגה: "שגיון - יש מפרשים בו תענוג, כמו 'תשגה תמיד' (משלי ה יט)."⁴⁸
 (כא) כי נכח עיני ה' דרכי איש: "אמר רבי משה הכהן נשמתו עדן כי 'אשרהו' (משלי כט יח) לשון
 רבים, וכן 'עיניהו' (איוב כד כג), 'ידהו' (חבקוק ג י), 'גבורהו' (נחום ב ד), 'בהתפללו בעד רעהו' (איוב מב
 י), וראיותיו 'כי נכח עיני ה' דרכי איש' (משלי ה כא)."⁴⁹
 (כב) ילכדנו: "ותצפנו" (יהושע ב ד), צפנה כל אחד במקומו. יש אומר כי הוא"ו נוסף, ויאמר כי
 כמוהו 'ילכדנו' (משלי ה כב). ואיננו כן, כי הוא"ו סימן יחיד איננו נמצא, והוסיף לבאר ואמר 'את הרשע'
 (שם), כמו 'ותפתה ותראהו את הילד' (שמות ב ו)."⁵⁰

פרק ו

(ג) ורהב: "הה"א בראש המלה ובאמצעיתה לעולם שלם, כמו 'הרס' (שמות כג כד, ועוד), 'ורהב
 רעך' (משלי ו ג)."⁵¹
 (ז) שטר: "שוטרים - הם המושלים, מגזרת 'שוטר ומושל' (משלי ו ז)."⁵²
 (ח) אגרה: "תאגר - תקבץ, והוא פעל, כמו 'אגרה בקציר' (משלי ו ח)."⁵³

³⁹ פירוש בראשית יד כ.
⁴⁰ שפת יתר, סימן נא.
⁴¹ פירוש במדבר ה יב.
⁴² פירוש ישעיה מ יב.
⁴³ פירוש בראשית כו לה.
⁴⁴ צחות, דף ל עמ' ב-דף לא עמ' א. לדעת ראב"ע הרי"ש במלת "מרה" דגושה, שלא כספרינו. ראה
 הערת המהדיר שם.
⁴⁵ פירוש ישעיה כז ג.
⁴⁶ פירוש ישעיה נח ג.
⁴⁷ פירוש תהלים כב א.
⁴⁸ פירוש תהלים ז א.
⁴⁹ פירוש קהלת י יז.
⁵⁰ מאזנים, דף יח עמ' ב.
⁵¹ מאזנים, דף יד עמ' א.
⁵² פירוש דברים טז יח.

(יח) לב חרש מחשבות און: "רבים חשבו כי אין עון במחשבת הלב, רק בדברי עבודת גלולים. ובאמת כי היא קשה לבדה יותר מכל מחשבות רעות, רק היא כנגד כולם, והלא יראו כתוב 'שש הנה שנה ה' (משלי ו טז) ושם כתוב 'לב חורש מחשבות און' (שם ו יח)."⁵⁴

לב חרש מחשבות און: "רבים אמרו כי אין עון במחשבת הלב ואין עליהם שכר ועונש. ויש ראיות רבות להשיב עליהן, ולא אאריך, רק אראה להם 'לב חורש מחשבות און' (משלי ו יח), ו'הטיבות כי היה עם לבבך' (מלכים-א ח יח, ועוד), 'ולישרים בלבותם' (תהלים קכה ד)."⁵⁵

(יט) יפיה: "יפיה לו - ידבר, כמו 'יפיה כזבים' (משלי ו יט)."⁵⁶

(כא) ענדם: "אענדנו - כמו 'ענדם' (משלי ו כא), וענינו כמו אשים."⁵⁷

(כח) יהלך: "תמצא פועל עומד מבנין הקל, גם יעמוד בבנין כבד, כמו 'קודר הלכתי בלא חמה' (איוב ל כח), 'אם יהלך איש' (משלי ו כח)."⁵⁸

(לא) שבעתים: "שבעתים - על דעת רבים עד שבעה דורות. 'ישלם שבעתים' (משלי ו לא) - הגנבה. 'שבעתים אל חקים' (תהלים עט יב) - הגמול שבע פעמים. ו'ארבעתם' (שמואל-ב יב ו) - ארבעה צאן."⁵⁹

פרק ז

(ד) מדע: "ולנעמי] מודע - קרוב ידוע, כמו 'ומודע לבינה תקרא' (משלי ז ד)."⁶⁰

(ח) פנה: "תרומת] מתנם - בחסרון תי"ו 'מתנתם', כמו 'הולך] (עבר] בשוק אצל פנה' (משלי ז ח) שהוא 'פנתה'. או הם שני משקלים 'פן' ו'פנה'.⁶¹

פנה: "בעבור התחברות ה"א, 'פנה', עם ה"א סימן נקבה, חסרו האחד, ואמרו 'הולך] (עבר] בשוק אצל פנה' (משלי ז ח)."⁶²

(ט) בנשף בערב יום: "מאחרי בנשף - תחילת הלילה, וכן 'בנשף בערב יום' (משלי ז ט), 'כוכבי נשפו' (איוב ג ט), כי 'נשף' יש שהוא סמוך אל הבקר."⁶³

(י) שית: 'יעטף] שית - כמו 'שית זונה' (משלי ז י), כמו דרך."⁶⁴

(יג) העזה: "ימלו - מפעלי הכפל 'מלל', אף על פי שהלמ"ד חסר דגש, כמו 'העזה פניה' (משלי ז יג)."⁶⁵

(יז) נפתי: תניף - תרוה, כמו 'נפתי משכבי' (משלי ז יז)."⁶⁶

נפתי: "נפתי' (משלי ז יז). אמר הגאון מגזרת 'נפת' (משלי ג, ג, ועוד). ורבי אדונים [תשובות דונש על רס"ג, סימן 70] אמר מלשון משנה 'נפה' - שביעית פרק ה משנה ט, ועוד]. והוא נכון."⁶⁷

(יח) נרוה דדים: "דודך [מיין] - אהובך יותר ישמחו מיין. והגאון אמר כי הוא הריר שהוא תחת

⁵³ פירוש דברים כח לט.

⁵⁴ פירוש שמות כ א, עמי קלא.

⁵⁵ פירוש דברים ה טז, עמי רלב.

⁵⁶ פירוש תהלים יב ו.

⁵⁷ פירוש איוב לא לו.

⁵⁸ מאזנים, דף מג עמי ב. "יהלך" בפועל כמו "יהלך" בקל, פועל עומד.

⁵⁹ שיטה אחרת לבראשית ד טו, עמי קנג. "שבעתים" במובן שבע פעמים.

⁶⁰ פירוש רות ב א.

⁶¹ פירוש במדבר יח יא.

⁶² מאזנים, דף לו עמי ב. "פנה" במקום "פנהה" או "פנתה".

⁶³ פירוש ישעיה ה יא.

⁶⁴ פירוש תהלים עג ו. "שית זונה" פירושו מנהג ותכונת זונה.

⁶⁵ פירוש תהלים לו ב. "העזה" נגזרה מן השורש "עזז", והזיין ראויה להדגש.

⁶⁶ פירוש תהלים סח י.

⁶⁷ שפת יתר, סימן סה. רס"ג תירגם "נפתי משכבי" במובן "בישמתי מטתי" אבל דונש פירש "נפתי" מלשון נפה וכברה.

הלשון, והביא ראייה מהפסוק 'לכה נרוה דודים עד הבקר' (משלי ז יח).⁶⁸
נתעלסה: "כנף רננים] נעלסה - כמו נפרשה, וכן 'נתעלסה באהבים' (משלי ז יח)."⁶⁹
נתעלסה: "אות זי"ן לעולם שורש. ורבים אמרו כי יתחלף עם סמ"ך ועם צד"י, 'יעלז' (תהלים צו יב), 'נתעלסה' (משלי ז יח), 'עלץ לבי' (שמואל-א ב א), בעבור היות שלשתם קרובים במוצא. והנכון שהם קרובים בטעם ולא יתחלפו."⁷⁰
נתעלסה: "שם חי"ת מגזרת 'חתת אלהים' (בראשית לה ה), ומעשה החתת הפך 'נתעלסה' (משלי ז יח), שהוא מגזרת 'כנף רננים נעלסה' (איוב לט יג)."⁷¹
(כ) הכסא: "[בכסה ליום חגנו] לפי דעתי שמלת 'כסה' כמו זמן קבוע או מועד ידוע, וככה 'ליום הכסא יבוא ביתו' (משלי ז כ)."⁷²
(כה) ישט: "[וישת מן היין] האומר כי 'וישת' בעבור היותו מאותיות בג"ד כפ"ת היה ככה [שהתי"ו מנוקדת שוא], מה יעשה במלת 'אל ישט אל דרכיה לבך' (משלי ז כה)."⁷³

פרק ח

(ו) נגידים: "ותאר אחר 'השליש אשר למלך' (מלכים-ב ז ב), היא השלישית ממעלת המלוכה, וכמוהו 'הלא כתבתי לך שלשים' (משלי כב כ), והטעם שהם דברים יש להם מעלה על דברים אחרים, כדרך 'שמעו כי נגידים אדבר' (משלי ח ו), והמתואר חסר."⁷⁴
(יא) חפצים: "אמר רבי מרינוס כי 'חפציהם' על משקל 'זקניהם'. והטעם, שימצא בהם הדורש כל חפציו שידרוש, כמו 'וכל חפצים לא ישוו בה' (משלי ח יא)."⁷⁵
(יג) גאה וגאון: "בוקה ומבוקה - גזרה אחת להם, כדרך 'גאה וגאון' (משלי ח יג), 'ה' עזי ומעזי' (ירמיה טז יט)."⁷⁶
(יז) אהב: "ואחר עד עתה - האל"ף סימן המדבר, והנוח הנעלם שהוא אחריו תחת אל"ף השרש, וכן 'אני אהבי אהב' (משלי ח יז), כי כבד על הלשון להוציא שני אל"פין."⁷⁷
אהב: "הפעלים שתחילתם אל"ף על שני דרכים. האחד, שיתעלם האל"ף בעתיד, כמו 'ואוהב את יעקב' (מלאכי א ב), 'אני אוהבי אהב' (משלי ח יז)."⁷⁸
(יח) עתק: "עתקו - כמו שמנו, עבו, כמו 'יצא עתק מפיכם' (שמואל-א ב ג), 'הון עתק' (משלי ח יח)."⁷⁹
(כב) ה' קנני ראשית דרכו: "התורה היא החכמה באמונה, כי היא מקור כל תבונה צפונה, וככה אמר שלמה 'ה' קנני ראשית דרכו' (משלי ח כב)."⁸⁰
(כד) חוללתי: "בבנין שלא נקרא שם פועלו מהשניים מבנין פעלל - חולל, אחולל, 'באין תהומות חוללתי' (משלי ח כד). והנה אין הפרש בין 'חוללתי' פועל או פעול."⁸¹

⁶⁸ פירוש שיר השירים א ב, פעם א.

⁶⁹ פירוש איוב לט יג.

⁷⁰ צחות, דף כג עמי ב - דף כד עמי א.

⁷¹ צחות, דף כה עמי א.

⁷² פירוש תהלים פא ד.

⁷³ שיטה אחרת לבראשית ט כא, עמי קעת.

⁷⁴ יסוד מספר, עמי 150.

⁷⁵ פירוש תהלים קיא ב.

⁷⁶ פירוש נחום ב יא. "גאה" ו"גאון" שתיהן נגזרו מן השורש "גאה".

⁷⁷ פירוש בראשית לב ה. "אהב" המקום "אאהב".

⁷⁸ מאזנים, דף יג עמי ב.

⁷⁹ פירוש איוב כא ז.

⁸⁰ שיטה אחרת לבראשית, הקדמה, ד"ה הרביעית, עמי קמ.

⁸¹ צחות, דף סח עמי א-ב.

מעינות: "מעינות [תהום רבה] - סמוך, 'באין מעינות' (משלי ח כד), מוכרת.⁸²
 (כו) וראש עפרות תבל: "הנה כאשר ידבר האדם לאדם בדברי אדם בלשון שהוא יודע יבין דבריו, ודמותם במתכונותם. ואם ירצה לדבר על שפלים מבני אדם יצטרך להגביה מעלתם ולשומם כדמות בני אדם עד שיבין השומע, על כן שמו ראש לארץ, 'וראש עפרות תבל' (משלי ח כו), ופה - 'ותפתח הארץ את פיה' (במדבר טז לב) ..."⁸³
 (ל) יום יום: "כי פירוש 'יום יום' (משלי ח ל) - בכל יום ויום, וכן 'איש איש' (ויקרא יז ג), ו'ברוך ה' יום יום' (תהלים סח כ), גם סוף הפסוק יוכיח 'משחקת לפניו בכל עת' (משלי ח ל). והנה אחריו כתוב 'לשקוד על דלתות יום יום' (שם ח לד)."⁸⁴

פרק ט

(א) חכמות בנתה ביתה ... מסכה יינה: "ימשל דברי הנבואה לייין וחלב, וכן 'חכמות (נשים) בנתה ביתה ... מסכה יינה' (משלי ט א-ב)."⁸⁵
 (ב) מסכה: "למסוך - כמו 'לנסוך', והן שני שרשים, וכמוהו 'מסכה יינה' (משלי ט ב)."⁸⁶
 (ג) גפי: "יצא בגפו - כמו גופו, וקרוב מהם 'על גפי מרומי קרת' (משלי ט ג)."⁸⁷
 (ד) פתי: "פתאם - המ"ם נוסף, כמ"ם 'שלוש' (בראשית לא ב, ועוד), והוא מגזרת 'פתי' (משלי ט ד, ועוד), דבר שלא עלה על לב."⁸⁸
 (ה) לחמו בלחמי ושתו בייין: "[השתים במזרקי יין] - רבי מרינוס אמר כי הבי"ת [במזרקי] נוסף, כמו 'לכו לחמו בלחמי ושתו בייין מסכתי' (משלי ט ה)."⁸⁹
לחמו בלחמי: "יפטירו בשפה - יפתחו, כמו 'פטר רחם' (שמות יג יב, ועוד), והבי"ת דרך צחות, כמו 'לחמו בלחמי' (משלי ט ה)."⁹⁰
 (יב) חכמת: "היות תואר השם נגזר מהפעלים, כמו 'חכם', כי פתוח הכ"ף הוא פעל עבר, 'אם חכמת חכמת לך' (משלי ט יב), והעתיד 'למען תחכם באחריתך' (משלי יט כ)."⁹¹
ולצת לבדך תשא: "ככה החוטא 'ונשא עונו' (ויקרא ה א), לא יכופר החטא לו, רק העונש שיבא עליו, על דרך 'ולצת לבדך תשא' (משלי ט יב)."⁹²

פרק י

(ד) ראש: "ויאמר רבי יהודה המדקדק הראשון כי אין פועל פחות משלש אותיות, ולא הביא ראיה, רק שאמר אחר שמצאנו 'וקאם שאון בעמך' (הושע י יד), לאות כי שרשו 'קום' או 'קים', כי האל"ף תחת אחד מהם. וככה 'מביאים דאג וכל מכר' (נחמיה יג טז), 'ראש עשה כף רמיה' (משלי י ד)."⁹³
 (ה) בן מביש: "'בן מביש' (משלי י ה), שתחסר מלה."⁹⁴
 (ח) חכם לב: "יש מלה שתתנה בעת הסמיכה, כמו 'זהב' (בראשית כד כב, ועוד) - 'זהב התנופה' "

⁸² פירוש בראשית ז יא.
⁸³ פירוש שמות יט כ.
⁸⁴ הקדמה לפירוש בראשית, ד"ה הדרך הרביעית, עמ' ח.
⁸⁵ פירוש שיר השירים ב ה, פעם ג.
⁸⁶ פירוש ישעיה ה כב.
⁸⁷ פירוש הקצר לשמות כא ג, עמ' רצ.
⁸⁸ פירוש במדבר יב ד.
⁸⁹ פירוש עמוס ו ו.
⁹⁰ פירוש תהלים כב ח.
⁹¹ ספר השם, חלק ב סימן א, עמ' 420.
⁹² פירוש שמות לד ו, עמ' רכא.
⁹³ שפה ברורה, דף כו עמ' ב.
⁹⁴ שפה ברורה, דף כט עמ' א. חסר מן המקרא מי הוא המבוייש.

(שמות לח כד), ושם התואר 'חכם' (דברים ד ו, ועוד) אמרו 'חכם לב' (משלי י ח, ועוד).⁹⁵
 ילבט: "[ועם לא יבין ילבט' -] מלת 'ילבט' בלשון ישמעאל כמשתבש שלא ידע מה לעשות,
 וכמוהו 'ואויל שפתים ילבט' (משלי י ח, י י)."⁹⁶
 (יא) פי צדיק ופי רשעים: "ידוע כי פה' מוכרת, וכאשר יהיה סמוך ישוב הה"א הנעלם ליו"ד נעלם,
 כמו 'פי צדיק' (משלי י יא, ועוד), גם כן לשון רבים 'ופי רשעים' (שם)."⁹⁷
 (כז) יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה: "הזבק בשם יחזק החום והליחה בכח הנשמה, ואז
 יחיה האדם יותר מהזמן הקצוב, וכן כתוב 'יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה' (משלי י כז)."⁹⁸
יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה: "השם נתן כח לכל גוף כמה יעמוד, ואם הוא
 דבק בשם, אשר לו נתכנו עלילות, יסבב סבות לשמור הגוף ויחזק הרוח המכלכל. והפך זה ברחקו ממקור
 החיים. וכן 'יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה' (משלי י כז)."⁹⁹
יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה: "מה טעם 'ונקה לא ינקה' יש להשיב כי על
 הרוב דבר הכתוב, כמו 'יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה' (משלי י כז), והפך הדבר 'יש צדיק אבד
 בצדקו' (קהלת ז טו), על כן כתוב מלת 'יש' כי הוא המעט."¹⁰⁰
ושנות רשעים תקצרנה: "[יודע ה' ימי תמימם ונחלתם לעולם תהיה -] זה על דרך 'את
 מספר ימיו אמלא' (שמות כג כו), והשם יודע כל מלא, ובעבור כי 'שנות רשעים תקצרנה' (משלי י כז) כפי
 מעשיהם, כדרך 'למה תמות בלא עתך' (קהלת ז יז), על כן הדבר תלוי במעשיהם."¹⁰¹

פרק יא

(ב) זדון: "ישאון - מגזרת 'שאון' (ישעיה סו ו, ועוד), והנה הנו"ן איננו שורש, והנו כנו"ן 'זדון'
 (משלי יא ב, ועוד)."¹⁰²
 (יז) אכזרי: "נאדרי - היו"ד נוסף, כיו"ד 'אכזרי' (משלי יא יז, ועוד)."¹⁰³
 (כד) יש מפזר ונוסף עוד: "ימצא 'יש' ברוב בלשון הקדש על הדבר הנמצא לפרקים מעטים, כמו
 'ויש אשר יהיה הענן' (במדבר ט כ), 'יש מפזר ונוסף' (משלי יא כד), 'ויש רשע מאריך' (קהלת ז טו), כי
 ברוב 'שנות רשעים תקצרנה' (משלי י כז)."¹⁰⁴
יש מפזר ונוסף עוד: "יאמר 'קובץ על יד ירבה' (משלי יג יא), והוא האמת, ו'יש מפזר
 ונוסף עוד' (משלי יא כד) הוא המעט."¹⁰⁵

פרק יב

(ט) ממתכבד: "מתכבד' (משלי יב ט) - יראה עצמו כאילו הוא נכבד ואיננו כן."¹⁰⁶
ממתכבד: "אדבר כלל על בנין נפעל ובנין התפעל, כי 'ונברכו' (בראשית יב ג, ועוד) איננו
 בטעם כמו 'והתברכו' (שם כב יח, ועוד), כי 'והתברכו' הוא יתברך בו ויתכן שלא יהיה כן, ואיננו כן 'ונברכו'.
 'יש מתעשר' (משלי יג ז), 'מתרושש' (שם), 'איש מתהלל' (שם כה יד), 'ממתכבד וחסר לחם' (שם יב ט)

⁹⁵ מאזנים, דף כח עמ' ב

⁹⁶ פירוש הושע ד יד

⁹⁷ פירוש בראשית מה יב.

⁹⁸ פירוש שמות כג כו.

⁹⁹ פירוש הקצר לשמות כג כו.

¹⁰⁰ פירוש הקצר לשמות לד ז.

¹⁰¹ פירוש תהלים לו יח.

¹⁰² פירוש ישעיה יז יב. "זדון" מן השורש "זדה"

¹⁰³ פירוש שמות טו ו.

¹⁰⁴ פירוש קהלת א י.

¹⁰⁵ פירוש קהלת ז ג.

¹⁰⁶ מאזנים, דף נד עמ' ב.

איננו כמו 'נכבד' (בראשית לד יט, ועוד).¹⁰⁷
 (טז) וכסה: "וכסה קלון" (משלי יב טז) פועל יוצא.¹⁰⁸
 (כא) לא יאנה לצדיק כל און: "אנה לידו - כמו 'כי מתאנה הוא לי' (מלכים-ב ה ז), מבקש סבות ועלילות. והנה טעמו, שהשם סבב ותקן עלילות שימות זה מיד זה ולא עלתה במחשבתו, והשם סבב לו זה בעבור עון אחר שעשה כדי שיגלה ממקומו, וכתוב 'לא יאונה לצדיק כל און' (משלי יב כא)."¹⁰⁹
 (כג) כסה: "אדם ערום כוסה דעת" (משלי יב כג). אמר הגאון שהוא כמו 'תכוסו על השה' (שמות יב ד). והאמת שלא יתכן. גם יש לערער על דבר רבי אדונים [תשובות דונש על רס"ג, סימן 39] בעבור שלא מצאנו גזרה זו מבנין הקל. ואם יאמר הנה כמוהו 'עבית כשית' (דברים לב טו) בשי"ן, יש להשיב כי 'כשית' אינו פועל יוצא אל אחר.¹¹⁰
 (כד) רמיה: "נהפכו כקשת רמיה - אמר רבי משה 'רמיה' תאר ל'קשת', והטעם כדרך זכר עצל וכלי, כמו 'ורמיה תהיה למס' (משלי יב כד). ולפי דעתי כי 'רמיה' שם, כמו 'והשתיה כדת' (אסתר א ח), כמו 'רומי קשת' (תהלים עח ט), והעד 'לשון רמיה' (תהלים קכ ג) ואחריו 'חצי גבור שנונים' (שם פסוק ד)."¹¹¹
 (כה) אל מות: "על דעתי שלא תמצא מלת 'אל' רק במקום צווי, ואף על פי שנמצא 'ודרך נתיבה אל מות' (משלי יב כח), ואיננו צווי."¹¹²
אל מות: "המדקדק שאמר שמלת 'אל' לא תמצא כי אם על צווי איננו נכון, והעד 'ודרך נתיבה אל מות' (משלי יב כח)."¹¹³
אל מות: "אל - כמו לא, וככה 'דרך נתיבה אל מות' (משלי יב כח)."¹¹⁴

פרק יג

(ז) מתעשר: "מתכבד" (משלי יב ט) - יראה עצמו כאילו הוא נכבד ואיננו כן, וכן 'מתעשר' (משלי יג ז).¹¹⁵
מתעשר ... מתרושש: "אדבר כלל על בנין נפעל ובנין התפעל, כי 'ונברכו' (בראשית יב ג, ועוד) איננו בטעם כמו 'והתברכו' (שם כב יח, ועוד), כי 'והתברכו' הוא יתברך בו ויתכן שלא יהיה כן, ואיננו כן 'ונברכו'. 'יש מתעשר' (משלי יג ז), 'מתרושש' (שם), 'איש מתהלל' (שם כה יד). 'ממתכבד וחסר לחם' (שם יב ט) איננו כמו 'נכבד' (בראשית לד יט, ועוד)."¹¹⁶
 (יא) וקבץ על יד ירבה: "יאמר 'וקובץ על יד ירבה' (משלי יג יא), והוא האמת, ו'יש מפזר ונוסף עוד' (משלי יא כד) הוא המעט."¹¹⁷
 (יב) מחלה לב: "מחלה לב" (משלי יג יב) - פועלת, מחלה את הלב, מהבנין הנוסף שהוא החלה.¹¹⁸
 (יג) בז: "החלק השני פועל יוצא. והטעם שיצא פועל אל אחר ואיננו בו כלל, כמו 'בו לדבר' (משלי יג יג)."¹¹⁹
ישלם: "מי עור כמשולם - כמו 'וירא מצוה הוא ישולם' (משלי יג יג), מגזרת 'שלם', וכן

¹⁰⁷ צחות, דף סו עמ' ב.
¹⁰⁸ פירוש תהלים לב א
¹⁰⁹ פירוש שמות כא יג.
¹¹⁰ שפת יתר, סימן לו.

¹¹¹ פירוש תהלים עח נו.
¹¹² פירוש בראשית מט ד.
¹¹³ פירוש ישעיה ב ט.
¹¹⁴ פירוש תהלים קכא ג.
¹¹⁵ מאזנים, דף נד עמ' ב.
¹¹⁶ צחות, דף סו עמ' ב.
¹¹⁷ פירוש קהלת ז ג.
¹¹⁸ פירוש הושע ז ה.
¹¹⁹ צחות, דף מב עמ' ב.

פרק יד

(ד) באין אלפים אבוס בר: "באין אלפים אבוס בר" (משלי יד ד). אמר הגאון במקום שאין בקר אבוס בר,¹²¹ ועושה 'אבוס' בקמץ קטן [=צירה] כמו בקמץ גדול [=קמץ], ו'בר' כמשמעו. ויאמר רבי אדונים [תשובות דונש על רס"ג, סימן 53] באין בקר האבוס נקי. ויפה פירש, שסופו מוכיח עליו [שכתוב 'ורב תבואות בכה שור'], אף על פי שיש לטעון במלת 'בר', רק כאן הוא כדרך 'טהר יומא' (ברכות ב א).¹²²

(ו) ואין: "יש מלות ענין שתשתנה במקום, כמו 'כי אין כמוהו' (שמואל-א י כד), 'בקש לץ חכמה ואין' (משלי יד ו).¹²³

(יג) גם: "אין גם אחד - אפילו אחד, כמו 'גם בשחוק יכאב לב' (משלי יד יג), 'גם לרעהו ישנא רש' (שם יד כ).¹²⁴

גם: "גם צפור מצאה בית" גם - כמו 'גם בשחוק יכאב לב' (משלי יד יג), שטעמו כמו עד.¹²⁵

(יד) סוג: "הפעול 'מול', 'על כל מול בערלה' (ירמיה ט כד), 'כי מולים היו' (יהושע ה ה), 'סוג לב' (משלי יד יד).¹²⁶

(יז) קצר אפים יעשה אולת: "ארך אפים - בעבור הראות הקצף בנחיריים, אמר הכתוב 'חרה אפי בך' (איוב מב ז). ועל דרך משל, מי שיהיו נחיריו ארוכים לא יקצוף מהרה. וזה טעם 'ארך אפים'. וזה הפך 'קצר אפים יעשה אולת' (משלי יד יז).¹²⁷

(כ) גם לרעהו ישנא רש: "אין גם אחד - אפילו אחד, כמו 'גם בשחוק יכאב לב' (משלי יד יג), 'גם לרעהו ישנא רש' (שם יד כ).¹²⁸

(כח) רזון: "הנותן רזונים - סגנים, כמו 'מחתת רזון' (משלי יד כח), כי שמות התואר ישנתו.¹²⁹

פרק טו

(יז) אבוס: "אבוס - מקום אכילתו, והוא במקום מוכרת וסמוך שוה. וממנו 'וברבורים אבוסים' (מלכים-א ג א), 'ומשור אבוס' (משלי טו יז) - פעול, והטעם שהוא עומד באבוס.¹³⁰

(כב) וברב יועצים תקום: "דע כי כל הפעלים עוברים או עתידים שם הפועל בכחם, פירוש שם דבר הנגזר מן הפועל שהוא חסר הוא נשמע מכח הפעלים, כמו 'הנה ברכת ברך' (במדבר כג יא), 'וברך ולא אשיבנה' (שם כג כ), והטעם וברך ברכה. וככה 'וברוב יועצים תקום' (משלי טו כב), והשלם יועצים עצה תקום.¹³¹

וברב יועצים תקום: "לפי דעתי כי כל פועל ראוי להכתב עמו שם הפועל, רק פעם יאחזו העברים דרך קצרה, כי יסמכו על דעת הקורא או השומע, כמו 'וברוב יועצים תקום' (משלי טו כב), והיא מלת

¹²⁰ פירוש ישעיה מב יט.

¹²¹ כלומר, במקום שאין שוורים האבוס מלא תבואה.

¹²² שפת יתר, סימן נ

¹²³ מאזנים, דף לח עמ' ב.

¹²⁴ פירוש תהלים יד ג.

¹²⁵ פירוש תהלים פד ד.

¹²⁶ יסוד דקדוק, עמ' 141.

¹²⁷ פירוש הקצר לשמות לד ו, עמ' שמה.

¹²⁸ פירוש תהלים יד ג.

¹²⁹ פירוש ישעיה מ כג.

¹³⁰ פירוש ישעיה א ג.

¹³¹ פירוש שמות א י.

יעצה: "132

(כד) ארת חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה: "אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה" (משלי טו כד). כי כאשר יתאוו האורח שנשבה לשוב אל ארץ מולדתו להיות עם משפחתו, כן תכסוף הרוח המשכלת להאחז במעלות הגבוהות עד עלותה אל מערכות אלהים חיים שאינמו שוכני בתי חומר."133

(ל) תדשן: "טעם לדשנו" - להסיר הדשן ממנו. ומלת 'ידשנה סלה' (תהלים כ ד) - יעשה ממנה דשן, וטעם שתהיה נשרפת על גבי המזבח ומקובלת. והנה 'תדשן עצם' (משלי טו ל) מבנין אחר, שהוא הכבד הדגוש [=בניין פיעל], והוא מגזרת 'מאשר שמנה לחמו' (בראשית מט כ). "134

תדשן: "לדשנו" - להסיר הדשן. והנה זאת המלה על שלשה דרכים. האחד הנזכרת. והשנית 'תדשן עצם' (משלי טו ל), מגזרת 'והיה דשן ושמן' (ישעיה ל כג). והשלישית 'ידשנה סלה' (תהלים כ ד), ופירושה יקבל העולה ותשרפנה האש עד שתשאר דשן. "135 (לב) קונה לב: "הלב הוא הדעת, והוא כנוי לרוח המשכלת, כי הוא המרכבה הראשונה, וכן 'חכם לב' (שמות לא ו), 'קונה לב' (משלי טו לב, יט ח). "136

פרק טז

(ג) ויכנו: "וילנו" - מבנין נפעל, כמו 'ויכנו' (משלי טז ג) מן 'נכונו' (שם יט כט), מהפעלים השניים או מעלומי העי"ן. ואילו היה מבעלי הנו"ן היה על משקל 'ויגשו' (בראשית יט ט, ועוד). "137

(ד) למענהו: "בסוף המלה יהיה הוא"ו עם השורק במלות הענינים סימן יחיד, 'כל פעל ה' למענהו' (משלי טז ד). "138

ליום רעה: "לעת תמוט רגלם" - והטעם, שיפלו ולא יוכלו לעמוד. וטעם 'לעת' כמו 'וגם רשע ליום רעה' (משלי טז ד), והוא סוד גדול. "139

(ט) דרכו: "יחילו [דרכיו בכל עת] - אמר רבי משה הכהן כי פירוש 'דרכיו' - חפציו, כמו 'לב אדם יחשב דרכו' (משלי טז ט). "140

דרכו: "גול על ה'" דרכך - כמו צרכך, וכמוהו 'לב אדם יחשב דרכו' (משלי טז ט). "141

(י) קסם: "קוסם קסמים" - יתכן היותו שם כלל. ופירושו, חותכי משפט האומרים כי כן יהיה בלא ספק, וכן 'גזרין' (דניאל ב כז), וקרוב ממנו 'קסם על שפתי מלך' (משלי טז י). "142

(יז) יכפרנה: "וכפר [בריתכם את מות]" - כמו 'ואיש חכם יכפרנה' (משלי טז יד), כטעם השחתה והסרה. "143

יכפרנה: "[לא תוכלי] כפרה" - לתת כופר להסירה או לבטלה, כמו 'ואיש חכם יכפרנה' (משלי טז יד). "144

(טו) פני: "[פניך האר בעבדך] פניך - הרצון, כמו 'באור פני מלך חיים' (משלי טז טו). "145

132 צחות, דף עא עמי ב.

133 הקדמה לפירוש קהלת.

134 פירוש שמות כז ג.

135 פירוש הקצר לשמות כז ג.

136 פירוש דברים ו ה.

137 פירוש שמות טו כד. "ויכנו" נגזרה מן השורש "כון" או "כין".

138 מאזנים, דף ז עמי ב.

139 פירוש דברים לב לה.

140 פירוש תהלים י ה.

141 פירוש תהלים לז ה.

142 פירוש דברים יח י. "קסם" במובן גזירה.

143 פירוש ישעיה כח יח.

144 פירוש ישעיה מז יא.

145 פירוש תהלים קיט קלה.

באור פני מלך חיים: "יאר ה' פניו אליך - כטעם 'באור פני מלך חיים' (משלי טז טו).
 והטעם, וכל אשר תבקש ממנו ובשעה שתדרשו יאר פניו, והטעם יקבל אותך ונרצה למלאות שאלתך מיד."¹⁴⁶
באור פני מלך חיים: "ענין 'חכמת אדם תאיר פניו' ותשים אור בפניו, והענין תסיר כעס,
 כענין 'באור פני מלך חיים' (משלי טז טו)." ¹⁴⁷
 (יט) שפל רוח: בשפל קול הטחנה - ... מלת 'בשפל' שם, ואיננו תואר, וכמוהו 'טוב שפל רוח' (משלי
 טז יט), וענינו שפלות. ¹⁴⁸
 (כ) אשרין: "אשרך [ארץ] - זאת המלה באה בלא סמיכת דבוק בלשון רבים, כמו 'אשרי האיש'
 (תהלים א א), ובסמיכה, פעם בלשון רבים כמו 'ובוטח בה' אשריו' (משלי טז כ), ובמקום אחר בלשון יחיד
 'ושומר תורה אשרהו' (משלי כט יח)." ¹⁴⁹
 (כו) אכף: "ואכפי - יש אומרים כי פירושו דבר קשה, וכמוהו 'כי אכף עליו פיהו' (משלי טז כו)." ¹⁵⁰

פרק יז

(ד) מזין: "האל"ף חסר ממלת 'ומדיבת נפש', וכן ממלת 'שקר מזין' (משלי יז ד)." ¹⁵¹
 (י) תחת: "[תחת אפרים מעם-] יתכן היות 'תחת' מבעלי הנו"ן 'נחת', כמו 'יגש' (שמות כד יד,
 ועוד), וכמוהו 'תחת גערה' (משלי יז י), והנה נראה הנו"ן במלת 'נחת' ה' גבוריך' (יואל ד יא). והטעם, שירד
 מהיותו נחשב לעם." ¹⁵²
 (יט) מצה: "וכי ינצו - בנין נפעל, והנו"ן שרש, מגזרת 'אוהב מצה' (משלי יז יט), כמו מריבה." ¹⁵³
 (כב) גהה: '[ולא יגהה מכם מזור] יגהה - כמו 'יטיב גהה' (משלי יז כב), מראית העין." ¹⁵⁴
 (כה) וממר: "אמר 'המכס' (במדבר לא לז) על משקל 'וממר ליולדתו' (משלי יז כה), שהוא מפעלי
 הכפל." ¹⁵⁵
וממר: "אל תמר בו - ... אל תתמה בעבור שהם שנים שרשים והטעם אחד 'מרה' ו'מרר'],
 כי הנה 'שורר בביתו' (אסתר א כב), 'כי שרית עם אלהים' (בראשית לב כח), וכמוהו 'אל תמר בו', 'וממר
 ליולדתו' (משלי יז כה), על משקל 'מכס' (במדבר לא כח), שהוא מגזרת 'תכוסו על השה' (שמות יב ד),
 מפעלי הכפל." ¹⁵⁶
 (כז) יקר רוח: "יקר - הוא שם, ולעולם הוא קמוץ, רק אם יהיה סמוך, כמו 'ואת יקר תפארת גדולתו'
 (אסתר א ד). ואם היה שם התואר יהיה היו"ד קמוץ בקמץ גדול, וכאשר יסמך יתערב עם השם הסמוך, 'יקר
 רוח איש תבונה' (משלי יז כז), והטעם יפריש ביניהם." ¹⁵⁷
יקר: "יש שם על משקל 'עשן', 'זהב', שניהן קמוצין, ובסמוך 'עשן העיר' (יהושע ח כ),
 'וזהב הארץ היא' (בראשית ב יב). ועל זה הדרך שם התואר: 'חכם', 'יקר', 'חכם לב' (שמות לא ו), 'יקר
 רוח' (משלי יז כז)." ¹⁵⁸

¹⁴⁶ פירוש במדבר ו כה.

¹⁴⁷ פירוש קהלת ח א.

¹⁴⁸ פירוש קהלת יב ד.

¹⁴⁹ פירוש קהלת י יז; השווה מאזנים, דף לט עמ' ב.

¹⁵⁰ פירוש איוב לג ז.

¹⁵¹ פירוש ויקרא כו טז. "מזין" במקום "מאזין".

¹⁵² פירוש ישעיה ז ח. "תחת" נגזרה מן "נחת" במובן "תרד".

¹⁵³ פירוש הקצר לשמות כא כב.

¹⁵⁴ פירוש הושע ה יג.

¹⁵⁵ פירוש שמות יב ד. "וממר" נגזרה מן הכפול "מרר".

¹⁵⁶ פירוש שמות כג כא, עמ' קסב.

¹⁵⁷ פירוש אסתר ו ג.

¹⁵⁸ צחות, דף לז עמ' ב.

פרק יח

(ב) בהתגלות: "בחסרון הה"א - 'ואל יתעל בסריונו' (ירמיה נא ג), 'ויתכס' (מלכים-ב יט א), 'ויתגל בתוך אהלו' (בראשית ט כא). ושם הפועל - 'בהתגלות לבו' (משלי יח ב), כי בעבור הה"א בא התי"ו.¹⁵⁹

(יד) רוח איש יכלכל מחלהו: "יגון הנפש נמשל לחולי הגון ויותר קשה, כדרך 'רוח איש יכלכל מחלהו' (משלי יח יד)."¹⁶⁰

(יח) עצומים: "עצמותיכם - כמו ריבכם, וכן 'ובין עצומים יפריד' (משלי יח יח)."¹⁶¹

(כא) מות וחיים ביד לשון: "[ולא ישמעו לקל האת הראשון-] הכתוב אמר 'לקול האות', ואין לו קול, רק דברה תורה כלשון בני אדם, כמו 'מות וחיים ביד לשון' (משלי יח כא)."¹⁶²

מות וחיים ביד הלשון: "כי ישימו [בני אדם] אבר מן הגוף כדמות כל הגוף, ואמר 'מות וחיים ביד לשון' (משלי יח כא), ורבים ככה."¹⁶³

(כג) יענה עזות: "יש מלות חסרות, כמו 'יענה עזות' (משלי יח כג), יחסר 'מלות'. "¹⁶⁴

(כד) דבק: "יש [פועלים עומדים] שיש צורך [לאחר], כמו 'ירא', כי היראה בעצמו תהיה רק מאחר תבוא, על כן לא יאמר לפי דקדוק הלשון 'ירוא' רק 'נורא'. ולא 'דבוק' כי הוא קשור עם בי"ת, רק 'דבק' (משלי יח כד), כמו מן 'שמח' - 'שמח וטוב לב' (אסתר ה ט), לא 'שמוח'. "¹⁶⁵

פרק יט

(ו) רבים: "ורבים [מישני אדמת עפר יקיצו] - ... הגאון אמר כי 'רבים' הם המעטים, כמו 'ורבים מביאים מנחה' (דברי הימים-ב לב כג), 'ורבים מעמי הארץ מתייהדים' (אסתר ח יז), 'ורבים יחלו פני נדיב' (משלי יט ו)."¹⁶⁶

יחלו: "[ואמר חלתי היא-] אחרים אומרים כי 'חלתי' מגזרת 'רבים יחלו פני נדיב' (משלי יט ו), כמו תפלתי. וזאת הגזרה מזה הטעם לא תמצא בכל המקרא כי אם במלת 'פני'. "¹⁶⁷

יחלו: "יש פעלים עם מלות ענין ידועות, כמו 'זנה' שיבוא הפועל דבק עם הפועל במלת 'אחרי'. וכן 'יחל משה' (שמות לב יא) שהוא דבק עם פנים בזה הענין, כמו 'רבים יחלו פני נדיב' (משלי יט ו), 'חלה את פני ה' (דברי הימים-ב לג יב)."¹⁶⁸

(ח) קנה לב: "בעבור היות הלב משכן הרוח והוא הנברא בגוף בתחלה, כי הוא דמות מלך והמוח שר צבא, היה הלב כנוי לחכמה ולשכל ולטעם ולמחשבות הבינה, בעבור היותו המרכבת הראשונה לנשמת האדם העליונה. וכן יכנו הדבורים בלשון 'שפה' בעבור צאת הדבורים ממנה. ועל כן הוא אומר 'לב חכם ונבון' (מלכים-א ג יב), 'קונה לב אהב נפשו' (משלי יט ח)."¹⁶⁹

(ט) נכונו: "נכונו מלעיל פועל עבר, 'נכונו ללצים שפטים' (משלי יט ט)."¹⁷⁰

פרק כ

(ה) מים עמקים עצה בלב איש ואיש תבונה ידלנה: "ענין 'רחוק מה שהיה' - כי מה שהיה הוא רחוק

¹⁵⁹ צחות, דף סז עמי א. "בהתגלות" נגזרה מן השורש "גלה".

¹⁶⁰ פירוש תהלים ל א.

¹⁶¹ פירוש ישעיה מא כא. "עצומים" במובן בני אדם המחזיקים בריב.

¹⁶² פירוש שמות ד ח.

¹⁶³ פירוש שמות יט כ.

¹⁶⁴ צחות, דף עא עמי ב (על פי נוסח קרלוס דל ולי רדריגוז, סלמנקה, 1977, עמי 185).

¹⁶⁵ הקדמה לשיטה אחרת על בראשית, ד"ה והחלק השני, עמי קמו.

¹⁶⁶ פירוש דניאל יב ב.

¹⁶⁷ פירוש תהלים עז יא.

¹⁶⁸ מאזנים, דף מה עמי ב.

¹⁶⁹ פירוש קהלת א טז.

¹⁷⁰ יסוד דקדוק, עמי 145.

לבדו ודבר שלא עבר, והיה יכול אדם לחפש עד שימצאנו, וזה ענין 'עמוק עמוק מי ימצאנו', כענין 'מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונות ידלנה' (משלי כ ה).¹⁷¹

(ו) איש אמונים: "איש אמונים" (משלי כ ו) - איש שבו אמונים.¹⁷²

(כ) ידעך: "ידעך נרו" (משלי כ כ) - שעניינו לשון כבוי וכליון.¹⁷³

(כה) ילע: "ולעו" - כמו 'ילע קדש' (משלי כ כה), והטעם בליעה אלא שהוא חסר ב"ת.¹⁷⁴

(כז) נר ה' נשמת אדם חפש כל חדרי בטן: "אחפש את ירושלים בנרות" - טעם אחפש בנרות כי

בנר יוכל אדם לראות מה שיש בחדרי חדרים, כי אור השמש לא יכנס שם, וככה 'נר' (אלהים) [ה'] נשמת אדם חופש' (משלי כ כז).¹⁷⁵ נר ה' נשמת אדם חפש כל חדרי בטן: "אלהים להצילני ה' לעזרתי חושה" חושה - בעבור אחר בתחלה, כאילו כתוב 'אלהים חושה להצילני', כדרך 'נר' (אלהים) [ה'] נשמת אדם' (משלי כ כז), ורבים ככה.¹⁷⁶

נר ה' נשמת אדם חפש כל חדרי בטן: "זכר אני מה חלד" - זכור מה אני ומה חלדי, כי 'מה'

ישרת אחורנית, כדרך 'אדם פטדה וברקת' (שמות כח ז), 'חופש כל חדרי בטן' (משלי כ כז).¹⁷⁷

פרק כא

(יד) יכפה אף: "יש מלה מושכת עצמה ואחרת עמה, כמלת 'אל בקצפך תוכיחני' (תהלים לח ב), 'יחי

ראובן ואל ימות' (דברים לג ו), 'מתן בסתר יכפה אף' (משלי כא יד).¹⁷⁸ פרק כב

(ג) ערום: "ויהיו שניהם" ערומים - שם התואר. וכן 'ובגדי ערומים תפשיט' (איוב כב ו). ויש אומר

כי גם 'ערום ראה רעה ויסתר' (משלי כב ג) כמוהו.¹⁷⁹

(ה) צנים: "ולצנינים" - ... קוצים חדים כמו 'צנים פחים' (משלי כב ה).¹⁸⁰

(ו) חנך: "חנכו" - כמו 'חנכת המזבח' (במדבר ז י), וכן 'חנוך לנער' (משלי כב ו), ומזה למדו רבותינו

זכרונם לברכה מחנכין את הנערים [יומא פרק ח משנה ד].¹⁸¹

(ז) עשיר ברשים ימשול: "ועשירים בשפל ישבו" - עשירים שיש להם מעלה בעולם, כמו שאמר

בספר משלי 'עשיר ברשים ימשול' (משלי כב ז), יושבים בשפל.¹⁸²

(יד) זעום ה': "כל פעול כאשר הוא סמוך ישוב הפ"א בשוא נע, כמו 'זעום ה' (משלי כב יד), 'ברוך

ה' (בראשית כד לא, כו כט).¹⁸³

(יח) יכנו: "יסוגו אחר" - בנין נפעל, כמו 'יכנו יחידו' (משלי כב יח).¹⁸⁴

(כ) שלשים: "תאר אחר, 'השליש אשר למלך' (מלכים ב ז ב), היא השלישית ממעלת המלוכה,

וכמוהו 'הלא כתבתי לך שלשים' (משלי כב כ), והטעם שהם דברים יש להם מעלה על דברים אחרים, כדרך

¹⁷¹ פירוש קהלת ז כד.

¹⁷² פירוש שמות טו ג.

¹⁷³ פירוש איוב ו יז.

¹⁷⁴ פירוש עובדיה א טז. "ילע" במובן יבלע.

¹⁷⁵ פירוש צפניה א יב.

¹⁷⁶ פירוש תהלים ע ב. כאילו כתוב "נר ה' חופש נשמת אדם".

¹⁷⁷ פירוש תהלים פט מת. ראה הקטע הקודם.

¹⁷⁸ פירוש קהלת ח א. המלה "יכפה" נמשכה גם לסוף הפסוק, כאילו כתוב "ושחד בחק יכפה חמה

עזה".

¹⁷⁹ פירוש בראשית ב כה. לדעת יש-אומר "ערום ראה רעה ויסתר" מדובר במי שאין לו לבוש, ואינו

מוסב על החכם הלמד ערמה.

¹⁸⁰ פירוש במדבר לג נה.

¹⁸¹ פירוש דברים כ ה.

¹⁸² פירוש קהלת י ו.

¹⁸³ יסוד דקדוק, עמי 124.

¹⁸⁴ פירוש תהלים ע ג.

'שמעו כי נגידי אדבר' (שם ח ו), והמתואר חסר.¹⁸⁵
(כח) תסג: "לא תסיג גבול רעך - 'תסיג' ידוע, וכן 'אל תסג גבול עולם' (משלי כב כח), והוא קרוב מהשחית.¹⁸⁶

(כט) חשכים: "החורי - כמו 'חורי יהודה' (ירמיה כז כ), וטעמו גדולה. ויתכן להיות מגזרת 'ואורגים חורי' (ישעיה יט ט), שהוא לובן, וכן אמר התרגום. ונמשלו הסגנים בלובן בעבור שאין בעינים כמוהו, והוא כאור, והפך זה 'בל יתיצב לפני חשוכים' (משלי כב כט).¹⁸⁷

פרק כג

(א) בין: "בין את הדבר - שם הפועל, כמו 'בין תבין את אשר לפניך' (משלי כג א).¹⁸⁸
(ה) התעיף: "[ו'נעפה' -] המלה מגזרת 'עפעף', כמו 'תעופה בבוקר תהיה' (איוב יא יז), 'התעיף עיניך בו ואיננו' (משלי כג ה).¹⁸⁹

התעיף: "בעפעפי שחר - יש אומר כמו השקפה, וכמוהו 'התעיף עיניך בו ואיננו' (משלי כג ה).¹⁹⁰

(ו) תלחם: "ובל אלחם - כמו 'אל תלחם את לחם רע עין' (משלי כג ו), ופירוש אוכל.¹⁹¹
(ז) שער: "מאה שערים - בדברי קדמונינו זכרונם לברכה 'שיעור', כי מצא מאה משיעור הזרע, והוא מגזרת 'כי כמו שער בנפשו' (משלי כג ז).¹⁹²

אכול ושתה יאמר לך ולבו בל עמך: "כתוב אחר אומר 'ולבו בל עמך' (משלי כג ז), כי רע עין תלוי ברע הלב, וזה דבר ידוע מחכמת התולדת.¹⁹³

(יד) אתה בשבט תכנו: "כאשר הסתכלנו בו, מצאנו שיאמר 'בשבט', שהוא שבט מוסר, כמו 'אתה בשבט תכנו' (משלי כג יד), והנה האדון רוצה ליסרו.¹⁹⁴

(טו) חכם: "מלת 'חכם' פועל עבר, כמו 'אם חכם לבך' (משלי כג טו), 'לו חכמו' (דברים לב כט), אינו כמלת 'ידע', כי 'חכם' בעצמו, ו'ידע' דבר אחר הוא ידוע לו.¹⁹⁵

חכם: "העברים הפרישו בין כל פעל עבר ובין שם התואר, כמו 'בני אם חכם לבך' (משלי כג טו), שהכ"ף פתוח בפתח גדול כמשפט בעבור שיש אחריו נח נראה.¹⁹⁶

(טז) בדבר שפתיך: "על כן אמרו חכמים זכרונם לברכה 'דברה תורה כלשון בני אדם' (ברכות לא ב, ועוד). יאמרו 'וראש עפרות תבל' (משלי ח כו) ... 'בדבר שפתיך' (שם כג טז) ...¹⁹⁷

(כ) בסבאי יין: "ונסבאה שכר - משכר, כמו 'אל תהי בסבאי יין' (משלי כג כ).¹⁹⁸

(כח) כחתף: "יחתוף - ישחית, כמו 'כחתף תארוב' (משלי כג כח).¹⁹⁹

(לא) במישרים: "מישרים - תאר היין, כמו 'יתהלך במישרים' (משלי כג לא), 'הולך לדודי

¹⁸⁵ יסוד מספר, עמ' 150. כאילו כתוב "דברים שלשים".

¹⁸⁶ פירוש דברים יט יד.

¹⁸⁷ פירוש בראשית לו כ. "חשכים" הם אנשים שפלים או עניים.

¹⁸⁸ פירוש דניאל י א.

¹⁸⁹ פירוש תהלים צ י.

¹⁹⁰ פירוש איוב ג ט.

¹⁹¹ פירוש תהלים קמא ד.

¹⁹² פירוש בראשית כו יב.

¹⁹³ יסוד מורא, שער ז סימן ח, עמ' 331.

¹⁹⁴ פירוש שמות כא כא, עמ' קנא.

¹⁹⁵ מאזנים, דף מד עמ' א.

¹⁹⁶ צחות, דף ח עמ' ב.

¹⁹⁷ פירוש דניאל י כא.

¹⁹⁸ פירוש ישעיה נו יב. "בסבאי יין" כמו "בסבאי מין".

¹⁹⁹ פירוש איוב ט יב.

למישרים' (שיר השירים ז י).²⁰⁰

(לד) חבל: "וכשוכב בראש חבל" (משלי כג לד), והוא התורן אשר בספינה שכל החבלים תלויים בו, והוא שם התואר, כמו 'איש אטר יד ימינו' (שופטים ג טו).²⁰¹

פרק כד

(ט) זמת אולת חטאת ותועבת לאדם לץ: "זמת אולת חטאת" (משלי כד ט). אמר הגאון כי הזמה והחטאת והתועבה לאדם ליצנות. ויאמר רבי אדונים [תשובות דונש על רס"ג, סימן 22] אני אפתרנו פתרון שרוצה כל איש נבון, כי זמת האולת כחטאת, והטעם באשה, ועל כן הביא המשל השני יותר, כי מי שרוצה לשאנה, רצה לומר, לסכול אולתה. ופירוש זה אין לו טעם. וככה פירושו, דע כי האויל הוא טפש שאין לו דעת, והלץ יש לו דעת ויהתל בבני אדם, ועל כן ישנאוהו, והוא תועבה להם מלצנותו, וכשיחשוב האדם בדברי אולת, תביאנו לידי חטאת.²⁰²

(י) דעה: "אמר רבי יהודה בעל הדקדוק נשמתו עדן, כי דל"ת 'דעו' (שופטים יח יד, ועוד) תקרא קרובה משורק בעבור היות אחריו אות גרון בשורק, וכן 'דעה חכמה' (משלי כד יד), או 'דעי' (שמואל-א כה יז, ועוד), וכן כל חביריו, ואמר כי כן יקראו אנשי טבריא.²⁰³

(יז) שבע: "שבע - בעבור היותו חשבון שלם נאמר על לשון רבים, וכן 'כי שבע יפול צדיק וקם' (משלי כד טז), 'עד עקרה ילדה שבעה' (שמואל-א ב ה).²⁰⁴

(יז) ובכשלו: "נמצא [שם הפועל בבנין נפעל] חסר ה"א, 'ובכשלו אל יגל לבך' (משלי כד יז).²⁰⁵

(כא) ירא: "צווי בעלי החרק השלם [תירא] - 'ירא את ה' (משלי ג ז, כד כא).²⁰⁶

שונים: " [וכלים מכלים] שונים - מגזרת שנוי, והוא שם התואר כדמות פעול, וכן 'עם שונים' (משלי כד כא).²⁰⁷

(כז) ועתדה: "עתידים - נכונים לעתיד, מגזרת 'ועתדה בשדה לך' (משלי כד כז).²⁰⁸

(כח) והפתית: "והפתית בשפתוך" (משלי כד כח) מורכבת מבנין הפעיל הכבד ומבנין פעל הדגוש.²⁰⁹

(לא) חרלים: " [חרול] הוא מין ממיני הקוצים, כמו 'כסו פניו חרולים' (משלי כד לא).²¹⁰

וגדר אבניו נהרסה: "וגזל משפט - סמוך, כמו 'וגדר אבניו' (משלי כד לא), ובמוכרת כענין 'גדר מזה' (במדבר כב כד), 'או בגזל' (ויקרא ה כא).²¹¹

פרק כה

(ב) כבד אלהים הסתר דבר וכבד מלכים חקר דבר: "כבוד אלהים הסתר דבר" (משלי כה ב). אמר רבי אדונים [תשובות דונש על רס"ג, סימן 17] שפירש בו הגאון פירוש שאין בו טעם, והוא פירש בו מחילת עון, כמו 'הסתר פניך מחטאי' (תהלים נא יא). ומה שפירש בו הגאון שכחתי. רק לפי דעתי כן הוא פירוש הכתוב, כי המסתיר דברי ה' שלא לגלות סודו למי שאינו ראוי, מכבד ה', והחוקר על דברי המלוכה של בשר

²⁰⁰ פירוש שיר השירים א ד, פעם א.

²⁰¹ פירוש קהלת ה ה.

²⁰² שפת יתר, סימן כא.

²⁰³ מאזנים, דף לח עמ' א.

²⁰⁴ פירוש ויקרא כו יח.

²⁰⁵ צחות, דף סו עמ' ב. "ובכשלו" במקום "ובהכשלו" בה"א.

²⁰⁶ יסוד דקדוק, עמ' 135.

²⁰⁷ פירוש אסתר א ז.

²⁰⁸ פירוש אסתר ג יד.

²⁰⁹ מאזנים, דף כ עמ' א.

²¹⁰ פירוש צפניה ב ט.

²¹¹ פירוש קהלת ה ז.

ודם חולק כבוד למלך, כמו שאמר בסוף הפסוק 'וכבוד מלכים חקור דבר' (משלי כה ב). והראיה שאין פירוש רבי אדונים נכון, שלא אמר הכתוב 'עון', ואמר 'הסתר דבר'.²¹²

(י) יחסד: "בעבור חסר דעת דקדוק הלשון לא הלכו רבים בדרך נכונה, כמנחם בן סרוק שאמר שיש מלות בלשון הקדש שפירושהם לטעם ולהפך. וזה לא יתכן בכל לשון ... ואם יטען טוען הנה מלת 'חסד' תוכיח, כי הנה ש'חסד ואמת' (בראשית כד מט, ועוד), 'חסד הוא' (ויקרא כ יז), 'פן יחסדך שומע' (משלי כה י), 'עם חסיד תתחסד' (שמואל-ב כב כו). הנה תשובתו, כי 'יחסדך' מהבנין הכבד, ולא מצאנו מהקל או הפך הקל. ודע, כי חסד - תוספת דבר שאיננו חיוב בין טוב ובין רע."²¹³

(יא) תפוחי זהב: "['סמכוני באשיות רפדוני בתפוחים'] ענין אשיות ותפוחים הם המשוררים, הלא תראה ימשל דברי הנבואה לייך וחלב, וכן 'חכמות (נשים) בנתה ביתה ... מסכה יינה' (משלי ט א-ב), ועוד 'תפוחי זהב' (שם כה יא)."²¹⁴

תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבר על אפניו: "יאמרו למשיח שהוא דודה כי 'תחת התפוח עוררתך', והענין כי הייתי אסור וישן ולא (התרתך) [הערתך?], כי אם בתפלתי, כענין 'תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אפניו' (משלי כה יא), ודברי ותפלותי כאילו הם הולידוך."²¹⁵

(יב) חלי: "חלאים - עדי עגול מקובץ, כמו 'חלי כתם' (משלי כה יב)."²¹⁶

(יד) מתהלל: "קודם שאדבר על זה הבנין [בניין התפעל], אדבר כלל על בנין נפעל ובנין התפעל, כי 'ונברכו' (בראשית יב ג, ועוד) איננו בטעם כמו 'והתברכו' (שם כב יח, ועוד), כי 'והתברכו' הוא יתברך בו ויתכן שלא יהיה כן, ואיננו כן 'ונברכו'. 'יש מתעשר' (משלי יג ז), 'מתרושש' (שם), 'איש מתהלל' (שם כה יד)."²¹⁷

(יז) הקר: "אוקיר - פועל יוצא מהבנין הכבד הנוסף, וכן 'הוקר רגלך' (משלי כה יז)."²¹⁸

(יט) מועדת: "['הסנה איננו אכל-'] מלת 'אכל' שם התואר, כמו פעול, וכמוהו 'אם תראה אותי לוקח מאתך' (מלכים-ב ב י) שהוא קמוץ. וככה 'לנער היולד' (שופטים יג ח), 'כהם יוקשים בני האדם' (קהלת ט יב). ואלה הפעלים כאשר הם יוצאים, על כן 'ורגל מועדת' (משלי כה יט) איננה כמוהם, רק השורק תחת חולם, והוא כמו פועלת."²¹⁹

מועדת: "מלת 'לקח' (מלכים-ב ב י) ו'מועדת' (משלי כה יט) ו'יוקשים' (קהלת ט יב) ו'יולד' (שופטים יג ח), ו'הסנה איננו אכל' (שמות ג ב) שמות התאר מאשר לא נקרא שם פעלו. ורבי משה נשמתו עדן הוציא מלת 'מועדת' מהם בעבור היותה מהפעלים העומדים, ואמר כי השורק מקום חולם, על משקל 'ובחומה היא יושבת' (יהושע ב טו)."²²⁰

מועדת: "מה נכבד דקדוק רבי משה הכהן זכרונו לברכה, כי אמר שרבי יהודה הוא המדקדק אמר בספרו כי מצא ארבע פעלים בכל המקרא, ואין להם חמישי, שבאו על משקל פועלים והם פעולים, ואלו הם: 'אם תראה אותי לקח מאתך' (מלכים-ב ב י), כי הוא קמוץ להפריש בינו ובין 'כי לקח עמי חנם' (ישעיה נב ה) ... 'שן רועה ורגל מועדת' (משלי כה יט) ..."²²¹

(כ) מעדה: "עדה - עבר. תרגום 'אשר עבר בין הגזרים האלה' (בראשית טו יז). וכמוהו 'מעדה בגד ביום קרה' (משלי כה כ)."²²²

(כו) משחת: "['בבנין הפעיל מצינו] 'אשר אתה מראה' (שמות כה מ) בקמץ חטף תחת השורק

²¹² שפת יתר, סימן טז.

²¹³ יסוד דקדוק, עמי 88-89.

²¹⁴ פירוש שיר השירים ב ה, פעם ג.

²¹⁵ פירוש שיר השירים ח ה, פעם ג.

²¹⁶ שיטה אחרת לשיר השירים ז ב, פעם א, עמי 8.

²¹⁷ צחות, דף סו עמי ב.

²¹⁸ פירוש ישעיה יג יב. "הקר" מבניין הפעיל, מן השורש "יקר".

²¹⁹ פירוש שמות ג ב, עמי כב.

²²⁰ מאזנים, דף מח עמי א.

²²¹ צחות, דף מג עמי ב.

²²² פירוש איוב כח ח.

[מראה], וכמוהו בשלמים 'ומקור משחת' (משלי כה כו), ורבים כן.²²³ פרק כו
 (ב) כדרור: "דרור - ידועה, והוא כמו חפשי. ו'כדרור לעוף' (משלי כו ב), עוף קטן מנגן כשהוא
 ברשותו, ואם הוא ברשות אדם לא יאכל עד שימות.²²⁴
 (ד-ה) אל תען כסיל ... ענה כסיל: "גם כן תמצא בספר משלי [דבר והפכו], כמו 'אל תען כסיל'
 (משלי כו ד) - 'ענה כסיל' (שם פסוק ה).²²⁵
 (ז) דליו: "דלו - מפעלי הכפל, וכמוהו 'דליו שוקים' (משלי כו ז), כטעם נשיאות.²²⁶
 דליו: "דע כי יש אלפי"ן בראש המלה נוספים בשמות, כאל"ף 'באזרוע' (ירמיה לב כא).
 ובסוף הפועל, כמו 'אשר בזאו נהרים' (ישעיה יח ב). ואמר רבי משה הכהן נשמתו עדן כי הוא תמורת הכפל,
 ואמר כי כמוהו 'דליו שוקים מפסח' (משלי כו ז), כי היו"ד תמורת הכפל, כי הוא כמו 'דללו וחרבו' (ישעיה יט
 ו).²²⁷
שקים: "ידוע כי כל מלה שהיא על שנים היא שנים, כמו 'עינים' (בראשית כ טז, ועוד),
 'רגלים' (ויקרא יא כג, ועוד), 'ידים' (בראשית לד כא, ועוד), 'שוקים' (משלי כו ז) ...²²⁸
 (י) מחולל: "רב מחולל כל' (משלי כו י) - מהבנין הנוסף שהוא כפול האות השני, כמו 'משובב'
 (ישעיה נח יב), ואיננו מפעלי הכפל ששרשו שלש אותיות ['חלל'], רק שרשו שני אותיות ['חל'].²²⁹
מחולל: "הפועל 'רב מחולל כל' (משלי כו י), והפועל 'הוא מחולל מפשעו' (ישעיה נג
 ה).²³⁰
 (טז) טעם: "לדוד בשנותו את טעמו. טעמו - לבו ושכלו ודעתו, כמו 'משיבי טעם' (משלי כו
 טז).²³¹
טעם: "משבעה משיבי טעם' (משלי כו טז) - עצה.²³²
 (יח) כמתלהלה: "ותלה - על משקל 'ותתע' (בראשית כא יד). 'כמתלהלה' (משלי כו יח) כמו
 'כמתעתע' (בראשית כז יב). וטעמו כאדם שלא ידע מה יעשה.²³³
הירה: "היונה - מגזרת 'לא תונה' (שמות כב כ), והפועל יוצא מהבנין הקל, כמו 'יורה'
 (משלי כו יח) מגזרת 'ירה ויור' (מלכים-ב יג ז).²³⁴
 (כא) לחרחר: "נחרו בי - הנו"ן נוסף לבנין נפעל, כמו נלחמו בי, מן 'לחרחר ריב' (משלי כו כא),
 וכמהו 'יחר אפו' (בראשית לט יט, ועוד).²³⁵
 (כו) כרה: "ויכרו - חפרו, וכן 'אשר כריתי לי' (בראשית נ ה), וכן 'כי יכרה' (שמות כא לג), 'כרה
 שחת' (משלי כו כז).²³⁶
 (כח) דכיו: "יש וי"ו תחת ה"א שהוא שרש, כמו 'ענו' (במדבר יב ג), 'שלו הייתי' (איוב טז יב), 'כי
 חדות ה' (נחמיה ח י), גם וי"ו וישתחוו להם' (דברים כט כב). ועל דעת רבים כמוהו 'לשון שקר ישנא דכיו'
 (משלי כו כח). ועל דעתו שהו"ו סימן לשון רבים סמוך אל יחיד, טוחנותיו, והטעם כי יוכו שניו בעבור שקרו,
 והוא על דרך משל. ואם שאל שואל מה טעם זכר שיניו? בעבור היות הלשון דר ביניהם. ונקראו 'דכים'

²²³ צחות, דף סב עמ' א. "משחת" במ"ס קמוצה במקום קבוצה (בקבוץ).

²²⁴ פירוש ויקרא כה י.

²²⁵ פירוש קהלת ז ג.

²²⁶ פירוש ישעיה לח יד.

²²⁷ מאזנים, דף טו עמ' ב.

²²⁸ פירוש קהלת י יח.

²²⁹ יסוד דקדוק, עמ' 149.

²³⁰ יסוד דקדוק, עמ' 154.

²³¹ פירוש תהלים לד א.

²³² פירוש דניאל ב יד.

²³³ פירוש בראשית מז יג.

²³⁴ פירוש צפניה ג א.

²³⁵ שיטה אחרת לשיר השירים א ו, פעם א, עמ' 4. "לחרחר" מן "חרה".

²³⁶ פירוש בראשית כו כה.

בעבור שידכאו המאכל, והנה יהיה שמות תואר יוצא.²³⁷

פרק כז

- (א) ילד: "אלה תולדות - כמו הקורות, כטעם 'מה ילד יום' (משלי כז א).²³⁸
- (ג) כבד אבן: "יש תואר שם שיהיה לעולם מלעיל, לכן לא ימצא על משקלו שם עד שישתנה, כמו 'כבד עון' (ישעיה א ד) שהוא תואר השם, והשם 'כובד אבן' (משלי כז ג).²³⁹
- ונטל: "וינטלם - כמו 'ונטל החול' (משלי כז ג).²⁴⁰
- (יא) חכם: "בארבעה דברים יבדל שם העצם משם התואר. האחד, כי שם התאר נגזר ממפעל, כמו 'חכם בני' (משלי כז יא), 'אם חכם לבך' (שם כג טו), פועל עבר. 'למען תחכם באחריתך' (שם יט כ) פועל עתיד.²⁴¹
- (יג) חבלהו: "בלשון צווי - 'שמרהו', ובעד נכריה חבלהו' (משלי כז יג).²⁴²
- (טו) דלף: "ידלוף [הבית] מלשון 'דלף טורד' (משלי כז טו), וענינו הטפות היורדות.²⁴³
- סגריר: "משפט הלשון שיכפלו הפ"א והעי"ן, כמו 'יפיפית' (תהלים מה ג), או העי"ן והלמ"ד, כמו 'ירקרק' (ויקרא יג מט), או הלמ"ד לבדה, כמו 'סגריר' (משלי כז טו).²⁴⁴
- סגריר: "סגריר' (משלי כז טו) מגזרת 'סגר', והוא בבוא הקור וכל אדם נסגר בביתו.²⁴⁵
- נשתוה: "שוה [פניה] - מגזרת 'שוה', ואשת מדינים נשתוה' (משלי כז טו).²⁴⁶
- נשתוה: "ודרך אחרת להיות המלה מורכבת משני בניינים כמו 'ונכפר להם הדם' (דברים כא ח), שהוא 'ונכפר', על דרך 'ואשת מדינים נשתוה' (משלי כז טו), והנה הם בנין נפעל והתפעל.²⁴⁷ פרק כח
- (א) וצדיקים ככפיר יבטח: "ויהי ידיו אמונה - כל אחד מידיו, כמו 'בנות צעדה' (בארשית מט כב), וכמו 'וצדיקים ככפיר יבטח' (משלי כח א).²⁴⁸
- (יח) דרכים: "כל מלה שהיא על שנים היא שנים, כמו 'עינים' (בראשית כ טז, ועוד) ... 'ונעקש דרכים' (משלי כח יח) כן, ויורה עליו סוף הפסוק 'יפול באחת' (שם).²⁴⁹
- (כה) יגרה: "אל תתגרו בם - כמו 'יגרה מדון' (משלי כח כה), כענין תנועה ושבוש.²⁵⁰

פרק כט

- (ו) ירון: "לבור - היה ראוי להיות בחולם, וכן 'ירון ושמה' (משלי כט ו), בעבור היות שניהם מפעלי הכפל.²⁵¹
- (ט) איש חכם נשפט את איש אויל: "חכמי המבטא הקימו שם העצם תחת העצם כאלו הוא עומד

²³⁷ שפה ברורה, דף כא עמ' ב.

²³⁸ פירוש בראשית ו ט.

²³⁹ מאזנים, דף לו עמ' א.

²⁴⁰ פירוש ישעיה סג ט.

²⁴¹ פירוש שמות ג טו, עמ' כד.

²⁴² צחות, דף כ עמ' א.

²⁴³ פירוש קהלת י יח.

²⁴⁴ פירוש שמות טז יד.

²⁴⁵ שפה ברורה, דף ל עמ' ב.

²⁴⁶ פירוש ישעיה כח כה. "נשתוה" נגזרה מן השורש "שוה".

²⁴⁷ צחות, דף סט עמ' ב.

²⁴⁸ פירוש שמות יז יב.

²⁴⁹ פירוש קהלת י יח.

²⁵⁰ פירוש דברים ב ה.

²⁵¹ פירוש קהלת ט א. "ירון" מן השורש "רנן", ומשפטה להיות "ירון" בחולם במקום שורק. השווה פירושו לבראשית מט יט.

בעצמו, והוא נושא המקרים בדרך קצרה, כמו 'ראובן חכם', והטעם שהוא איש שיש בו חכמות. והנכון להיות 'ראובן איש חכם', כמו 'הבו לכם אנשים חכמים ונבונים' (דברים א יג), 'איש חכם נשפט את איש אויל' (משלי כט), רק דרך העברית לחסר 'איש' בעבור שלא יאריכו, כמו 'חרש חכם יבקש לו' (ישעיה מ כ), ורבים ככה.²⁵²

(יא) רוחו: "הרוח בלב, ובו חיי האדם, והיא המבקשת שררה להתגבר על כל העומד כנגדה, והיא בעלת הכעס, וכן אמר שלמה 'אל תבהל ברוחך לכעוס' (קהלת ז ט), 'כל רוחו יוציא כסיל' (משלי כט יא)."²⁵³

רוחו: "רוחך - כעסך, כמו 'כל רוחו יוציא כסיל' (משלי כט יא)."²⁵⁴
(יח) יפרע: "תפריעו - תשנו, וכן 'באין חזון יפרע עם' (משלי כט יח)."²⁵⁵

יפרע: "פרוע הוא - מגזרת 'באין חזון יפרע עם' (משלי כט יח), כמו שבויש.²⁵⁶

ושמר תורה אשרהו: "הנה היתה במערכת השמים במחברת שיעמדו בגלות מצרים עוד

שנים רבות, ובעבור שצעקו אל השם ושבנו אליו הושיעם השם. וכאשר יקרה לכלל כן יקרה ליחיד, על כן 'שומר תורה אשרהו' (משלי כט יח)."²⁵⁷

פרק ל

(א) בן: "בן הכות - בחירק, כמו 'בן נון' (שמות לג יא, ועוד), 'בן יקה' (משלי ל א). והטעם כמו 'בן בליעל' (שמואל-א כה יז). וכן 'שבן לילה היה' (יונה ד י)."²⁵⁸

(ג) ולא למדתי חכמה ודעת קדשים אדע: "מלת 'לכל הבהמה' גם היא מושכת עצמה ואחרת עמה, כי טעמו 'ולכל עוף השמים'. וכן 'ויהי מתיו מספר' (דברים לג ו). וכן 'ולא למדתי חכמה' (משלי ל ג), ורבים כאלה.²⁵⁹

ודעת קדשים אדע: "דברי אגור בן יקה 'לא למדתי חכמה ודעת קדושים' (משלי ל ג), שהם המלאכים, על כן אמר 'מי עלה שמים וירד' (שם ל ד). והטעם, שלא נדע דעת שלימה כמלאכי שמים, כי מי עלה שמה וברדתו הודיע לבני אדם דבר אמת."²⁶⁰

(ד) שמים, רוח, מים, ארץ: "דברים רבים במקרא צריכים פרוש, כמו שהזכיר קהלת הארבעה שרשים שהם שמים וארץ ורוח ועפר ... וככה 'מי עלה שמים וירד מי אסף רוח בחפניו מי צרר מים בשמלה מי הקים כל אפסי ארץ' (משלי ל ד)."²⁶¹

(ו) תוסף: "אם יתחברו שני שואין נחין זה אחר זה בסוף המילה, ינקדו אותם שניהם, כמו 'וישת מן היין' (בראשית ט כא), 'אל תוסף על דבריו' (משלי ל ו)."²⁶²

תוסף: "יבא שוא נח אחר שוא נח, כמו ... ובאה מלה אחת על זה הדרך בבעלי היו"ד רק היא עם חולם כי המלה מהבנין הכבד הנוסף, 'אל תוסף על דבריו' (משלי ל ו)."²⁶³

(ט) וגנבתי: "מצאנו מלות לעתיד והם מלעיל - 'פן אורש וגנבתי' (משלי ל ט)."²⁶⁴

וגנבתי ותפשתי: "אם היה [הגנינה] מלרע יהיה לעתיד, 'וקמתי על בית ירבעם' (עמוס ז ט).

וככה משפט השלמים. והשתנה 'ואכלת ושבעת' (דברים ח י) בעבור היותו במקום אתנח. גם כן 'וגנבתי'

²⁵² ספר השם, חלק א סימן ב, עמ' 419.

²⁵³ פירוש שמות כג כה, עמ' קסד.

²⁵⁴ פירוש איוב טו יג.

²⁵⁵ פירוש הקצר לשמות ה ד.

²⁵⁶ פירוש הקצר לשמות לב כה.

²⁵⁷ פירוש שמות לג כא, עמ' ריח.

²⁵⁸ פירוש דברים כה ב.

²⁵⁹ פירוש בראשית ב כ. כאילו הפסוק מסיים "ודעת קדשים לא אדע".

²⁶⁰ ספר הטעמים, נוסח ב, עמ' 1.

²⁶¹ יסוד מורא, שער א סימן ו, עמ' 319.

²⁶² מאזנים, דף ב עמ' ב.

²⁶³ צחות, דף נג עמ' א.

²⁶⁴ פירוש ויקרא י ט, עמ' ל.

(משלי ל ט). גם בעבורו השתנה ותפשתי שם אלהי' (שם) 265.

(יז) ליקהת: "ליקהת - כמו 'ליקהת אם' (משלי ל יז), והיו"ד משרת לעתיד, וטעמו שיסורו גוים למשמעתו. 266

(יט) ודרך גבר בעלמה: "ידענו כי הקטן בשנים יקרא 'נער' והנקבה 'נערה', גם כן 'עלמה', והזכר 'עלם'. והנה יתכן להיותה בתולה או בעולה, כי אין בטעם רק כנגד השנים, ועלם יוכיח, והנה 'דרך גבר בעלמה' (משלי ל ט). ואיננה בתולה כלל בעבור שאמר בראש 'לא ידעתים' (שם ל יח). 267

(כא) ארבע: "ותחת ארבע לא תוכל שאת' (משלי ל כא), הטעם הרביעית, כי הזכיר שלש בתחלה, והנה הכל עם זאת ארבע. 268

(כד) חכמים מחכים: "[ובשל מבושל במים-] אל תתמה מה צורך לומר שני הענינים - 'בשל' ו'מבושל'? כי שני בשולים הם כמו שפירש. האחד להכניס כלי שהבשר בתוכו בתוך כלי המים הרוחחין. ולרבים 'בשלים' ו'מבושלים', והמה חכמים מחוכמים' (משלי ל כד), וככה יאמר ליחיד 'חכם מחוכם', 'ברוך ומבורך'. והפרש יש בין בדיקות הלשון, בין 'חכם' ל'מחוכם'. וככה בין 'בשל' ו'מבושל'. 269

(לא) תיש: "עתודי ארץ - הם המלכים, כטעם 'או תיש' (משלי ל לא). 270

אלקום: "אלקום עמו' (משלי ל לא) איננו פעול כאשר אמרו אנשי הדקדוק, רק הוא שם הפועל, כמו 'בידי לא אוכל קום' (איכה א יד), ודרך אחרת לא יתכן בפירושו, הלא תראה כי מלת 'קום' מהפעלים העומדים היא והנה אין לה פעול, כי פעלו בעצמו לא באחר. 271

אלקום: "יש כדמות פועל - והוא 'סוגה בשושנים' (שיר השירים ז ג), 'כי מלים היו' (יהושע ה ה). ורבים אמרו כי כמוהם 'ומלך אלקום עמו' (משלי ל לא). והנכון בעיני שהוא שם הפועל, כמו 'בידי לא אוכל קום' (איכה א יד), 'סורי הגפן נכריה' (ירמיה ב כא), 'שובי מלחמה' (מיכה ב ח). והנכון בעיני שהוא שמות התואר. 272

פרק לא

(ב) ברי: "לבר אלהין - כבן אלהים, כמו 'מה ברי ומה בר בטני' (משלי לא ב). 273

(ג) למחות מלכין: "למחות מלכין' (משלי לא ג). אמר הגאון מלשון תרגום - עצה. ויאמר רבי אדונים [תשובות דונש על רס"ג, סימן 48] שהוא כ'עולות מחים' (תהלים סו טו). ופירושו הגאון הוא הנכון, כי אם כדברי רבי אדונים היה הלמ"ד שבור בחירק ולא פתוח, כמו 'שנות עולמים' (תהלים עז ו) שטעמו לשנות עולמים. ואם יאמר הנה 'למזבח' (שמות כז ו, ועוד), התשובה כי נפתח הלמ"ד להורות ה"א הדעת החסר כמשפט חבר הלמ"ד שהוא ב"ת כמו 'בשמים' (בראשית יא ד, ועוד), ונמצא שלם 'בהשמים חסדך' (תהלים לו ו), אם כן נפתח הלמ"ד מחסרון האל"ף בנין הכבד הנוסף כמו 'למרות עיני כבודו' (ישעיה ג ח). 274

(ו-ז) תנו שכר לאובד ... ישתה וישכח רישו: "אובד אבי - מלת 'אובד' מהפעלים שאינם יוצאים ... והקרוב שארמי הוא יעקב, כאילו אמר הכתוב כאשר היה אבי בארם היה אובד, והטעם עני בלא ממון, וכן 'תנו שכר לאובד' (משלי לא ו), והעד 'ישתה וישכח רישו' (שם פסוק ז). 275

(ח) חלונף: "[והאלילים כליל] יחלונף - יכרות, וכן 'כל בני חלונף' (משלי לא ח), שיש עליהם מיתה,

265 צחות, דף נד עמ' א.

266 פירוש בראשית מט י.

267 פירוש ישעיה ז יד.

268 יסוד מספר, עמ' 152.

269 פירוש שמות יב ט.

270 פירוש ישעיה יד ט.

271 צחות, דף נח עמ' ב.

272 שפה ברורה, דף כו עמ' ב.

273 פירוש דניאל ג כה.

274 שפת יתר, סימן מה.

275 פירוש דברים כו ה.

וקרוב ממנו 'חלף הלך לו' (שיר השירים ב יא).²⁷⁶
 (יט) בכישור: "מוציא אסירים בכושרות" טעם 'כושרות' - הכבל, שטעמו כמו 'ידיה שלחה בכישור' (משלי לא יט).²⁷⁷
 (כד) לכנעני: "כל זה שידעו ישראל כי כנען מקולל הוא מימות נח, ואין ראוי למי שהוא ממשפחת עבר להתחתן במקולל. וככה מצות אברהם [בראשית כד ג], גם יצחק [שם כח א]. על כן הוצרך המתרגם לתרגם 'בת איש כנעני' (בראשית לח ב) - 'בת גבר תגרא', כמו 'נתנה לכנעני' (משלי לא כד), 'יחצוהו בין כנענים' (איוב מ ל).²⁷⁸
 (ל) אשה יראת ה': "[וכל עצביכם תנגשו-] יחסר בעל, כאילו אמר 'בעל עצבים'. וכמוהו, 'אשה יראת ה' (משלי לא ל). ורבים כך.²⁷⁹ אחרית דבר
 במאמר הזה לא נכנסתי להשוויות בין הערות ראב"ע על ספר משלי הנמצאות ביתר ספריו ובין מה שנדפס בפירושים המיוחסים לו. אולי יבוא איש משכיל ובהשוויותיו יברר לנו אם הפירושים הנמצאים בידינו (במקראות גדולות וגם מה שהוציא דרייבר) הם מעשה ידי ראב"ע או לא. אולם, האמת הנראה לי היא דברי ר' אפרים תלמג', שכתב על עניין דומה "אבל די לומר שמקבילות לבד אינן מוכיחות בעלות משוטפת כשם שסתירות אין בהן תמיד כדי לסתור אותה".²⁸⁰

²⁷⁶ פירוש ישעיה ב יח.

²⁷⁷ פירוש תהלים סח ז.

²⁷⁸ שיטה אחרת לבראשית ט כ, עמ' קפד.

²⁷⁹ פירוש ישעיה נח ג. כאילו כתוב "אשה בעלת יראת ה'".

²⁸⁰ פירושים לספר משלי לבית קמתני, מבוא, עמ' יח.

(ראב"ע)משלי

פרק א

<u>עמוד</u>	<u>פסוק</u>	<u>פרק</u>	<u>ספר</u>	<u>פסוק</u>
פז	ט	יג	שמות	א
קנא	כה	ב	בראשית (ש"א)	ד
קפג	ג	כג	במדבר	ד
	ט	ד	שה"ש (ש"א, פעם א)	ד
	ו	א	יונה	ה
פז	ט	יג	שמות	ט
רנח	יד	טו	דברים	ט
	ט	ד	שה"ש	ט
רפח	יג	כה	דברים	יד
	ט	לז	איוב	יז
רנו	ב	טו	דברים	יט
יב,ב			מאזנים	כ
נא,א			צחות	כא
רי	כה	לב	שמות	כה
	א	ב	חבקוק	כה
	יד	עג	תהלים	כה
קמד		הקדמה	בראשית (ש"א)	כח
ט	ט	א	שמות	כח
לא,א			צחות	כח
נב,א			צחות	כח
26		סימן נז	שפת יתר	לב

פרק ב

<u>עמוד</u>	<u>פסוק</u>	<u>פרק</u>	<u>ספר</u>	<u>פסוק</u>
	ו	פא	תהלים	י
	יג	צד	תהלים	י
	ג	לו	תהלים	טז
לג,ב			מאזנים	יח

פרק ג

<u>עמוד</u>	<u>פסוק</u>	<u>פרק</u>	<u>ספר</u>	<u>פסוק</u>
פז	ט	יג	שמות	ג
רסד	ט	יג	שמות (קצר)	ג
מז,א			צחות	ג
קנ	כא	ב	בראשית (ש"א)	ז
נה,ב			צחות	ז
135			יסוד דקדוק	ז

	ג	ז	שה"ש (פעם א)	ח
8	ג	ז	שה"ש (ש"א, פעם א)	ח
לא, א			מאזנים	ח
	ה	יא	תהלים	יב
	ל	קיט	תהלים	טו
קע	כא	ג	בראשית (ש"א)	יה
יג	יט	א	שמות	יה
	כד	לא	איוב	כו
	א	כח	תהלים	כט
	יב	ל	ישעיה	לב
	א	א	תהלים	לד
כא, א			צחות	לד
יח, ב			מאזנים	לה

פרק ד

עמוד	פסוק	פרק	ספר	פסוק
	ב	לב	דברים	ב
	א	א	הושע	ב
	יא	א	מיכה	ב
שיג	יח	לב	דברים	ה
נג, ב			צחות	ה
כז, א			שפה ברורה	ה
138			יסוד דקדוק	ה
נה, ב			צחות	ו
130			יסוד דקדוק	ו
סא	יז	ט	שמות	ח
רנו	יז	ט	שמות (קצר)	ח
	ה	סח	תהלים	ח
152			יסוד דקדוק	ח
נו	כ	יד	בראשית	ט
טו	ב	ב	שמות	ט
	ח	יא	הושע	ט
	25	סימן נא	שפת יתר	ט
לא, א			צחות	יב
קכז	יב	ה	במדבר	טו
קעח	י	ח	בראשית (ש"א)	כה
	יד	סה	ישעיה	כה
	יב	ז	הושע	כה
	יב	מ	ישעיה	כו
	טו	לז	איוב	כו

פרק ה

עמוד	פסוק	פרק	ספר	פסוק
------	------	-----	-----	------

		28	סימן סה	שפת יתר	ג
פב	לה		כו	בראשית	ד
	לא,א			צחות	ד
	ג		כז	ישעיה	ו
	ג		נח	ישעיה	י
יא	לז			איוב	טז
	א		ז	תהלים	יט
	א		כב	תהלים	יט
	יז		י	קהלת	כא
יה,ב				מאזנים	כב

פרק 1

עמוד	פסוק	פרק	ספר	פסוק
			מאזנים	ג
יד,א			דברים	ז
רסד	יח	טז	דברים	ח
רצה	לט	כח	דברים	ח
שטו	כז	לב	דברים	ח
	כו	ט	אסתר	ח
קלא	א	כ	שמות	טז
לג,ב			צחות	טז
קלא	א	כ	שמות	יח
רלב	טז	ה	דברים	יח
	ה	ד	תהלים	יח
	כ	ז	קהלת	יח
331	סימן ח	שער ז	יסוד מורא	יח
	ו	יב	תהלים	יט
פז	ט	יג	שמות	כא
לו	לא		איוב	כא
א	סימן	שער י	יסוד מורא	כב
	יד	ל	ישעיה	כז
	מג,ב		מאזנים	כח
	י	ד	זכריה	ל
קנג	טו	ד	בראשית (ש"א)	לא
	161		יסוד מספר	לא

פרק 2

עמוד	פסוק	פרק	ספר	פסוק
א		ב	רות	ד
קסו	יא	יח	במדבר	ח
לז,ב			מאזנים	ח
	יא	ה	ישעיה	ט
יא,א			שפה ברורה	ט

	ו	עג	תהלים	י
	ב	לז	תהלים	יג
קטז	מב	מא	בראשית	טז
	יב	קמז	תהלים	טז
	י	סח	תהלים	יז
	28	סימן סה	שפת יתר	יז
	ב	א	שה"ש (פעם א)	יח
4	ב	א	שה"ש (ש"א, פעם א)	יח
	יג	לט	איוב	יח
כד, א			צחות	יח
כה, א			צחות	יח
	ו	א	חגי	כ
	ד	פא	תהלים	כ
5	יג	א	שה"ש (ש"א, פעם א)	כ
קעח	כא	ט	בראשית (ש"א)	כה

פרק ח

עמוד	פסוק	פרק	ספר	פסוק
150			יסוד מספר	ו
	ב	קיא	תהלים	יא
	ל	קיט	תהלים	יא
	יא	ב	נחום	יג
צז	ה	לב	בראשית	יז
	כ	יד	ישעיה	יז
יג, ב			מאזנים	יז
נה, ב			מאזנים	יז
ג, ב			צחות	יז
כב, א			שפה ברורה	יז
	ז	כא	איוב	יח
ח		הקדמה, דרך ד	בראשית	כב
קמ		הקדמה, דרך ד	בראשית (ש"א)	כב
קנה	א	א	בראשית (ש"א)	כב
שח	ו	לב	דברים	כב
לט	יא	ז	בראשית	כד
	יז	ג	נחום	כד
נה, ב			מאזנים	כד
סד, א			צחות	כד
סח, ב			צחות	כד
153			יסוד דקדוק	כד
מ, א			שפה ברורה	כד
יט	כו	א	בראשית	כו
קכד	כ	יט	שמות	כו
	א	יא	דניאל	כו
	ג	יז	תהלים	כט

ח		הקדמה, דרך ז	בראשית	ל
ח		הקדמה, דרך ז	בראשית	לד
קעו	לג	כה	שמות	לד
	כ	כט	ישעיה	לד
	י	נח	ישעיה	לה
	יא	ב	נחום	לה

פרק ט

עמוד	פסוק	פרק	ספר	פסוק
	ה	ב	שה"ש (פעם ג)	א
	כב	ה	ישעיה	ב
	יא	סה	ישעיה	ב
	ג	ז	שה"ש (פעם א)	ב
9	ג	ז	שה"ש (ש"א, פעם א)	ב
רצ	ג	כא	שמות (קצר)	ג
	ו	ז	דניאל	ג
קמח	ד	יב	במדבר	ד
	ו	ו	עמוס	ה
	ו	יב	תהלים	ה
	ח	כ	תהלים	ה
	ח	כב	תהלים	ה
	יט	נה	תהלים	ה
	ו	פ	תהלים	ה
	ח	פב	תהלים	ה
57			הוספות לשפה ברורה	ה
רכא	ו	לד	שמות	יב
	420	חלק ב סימן א	ספר השם	יב

פרק י

עמוד	פסוק	פרק	ספר	פסוק
כו,ב			שפה ברורה	ד
כט,א			שפה ברורה	ה
	ג	א	תהלים	ז
	יד	ד	הושע	ח
כח,ב			מאזנים	ח
קכא	יב	מה	בראשית	יא
	כב	לז	תהלים	כב
קסה	כו	כג	שמות	כז
רפה	יב	כ	שמות (קצר)	כז
שו	כו	כג	שמות (קצר)	כז
שמו	ז	לד	שמות (קצר)	כז
שכ	מז	לב	דברים	כז

	יה	לז	תהלים	כז
	ז	סא	תהלים	כז
	ו	לו	איוב	כז
	י	א	קהלת	כז
כט,א			מאזנים	כט

פרק יא

פסוק	ספר	פרק	פסוק	עמוד
ב	ישעיה	יז	יב	
ב	מאזנים			כח,ב
יז	שמות	טו	ו	צז
יז	שמות	כא	ב	קמה
כד	שמות (קצר)	לד	ז	שמו
כד	קהלת	א	י	
כד	קהלת	ז	ג	
כז	תהלים	סג	ב	

פרק יב

פסוק	ספר	פרק	פסוק	עמוד
ה	זכריה	יא	ז	
ט	צחות			סו,ב
י	הושע	יג	ד	
טז	בראשית	לה	כב	קד
טז	תהלים	לב	א	
כא	שמות	כא	יג	קמט
כג	ישעיה	יט	יג	
כג	שפת יתר	סימן לו	23	
כד	תהלים	עח	נו	
כז	דניאל	ג	כז	
כח	בראשית	מט	ד	קכו
כח	ישעיה	ב	ט	
כח	תהלים	קכא	ג	

פרק יג

פסוק	ספר	פרק	פסוק	עמוד
ז	בראשית (ש"א)	הקדמה		קמה
ז	מאזנים			נה,א
ז	צחות			סו,ב
ז	יסוד דקדוק			143
יא	קהלת	ז	ג	

	ה	ז	הושע	יב
	ז	לז	תהלים	יב
	יט	מב	ישעיה	יג
מב,ב			צחות	יג
	יג	ב	יואל	טז
קכ	לה	ג	במדבר	כב
יח,א			שפה ברורה	כג

פרק יד

עמוד	פסוק	פרק	ספר	פסוק
25		סימן נ	שפת יתר	ד
לט,א			מאזנים	ו
	ג	יד	תהלים	יג
	י	מד	תהלים	יג
	ד	פד	תהלים	יג
צא	לה	ל	בראשית	יד
ד,א			צחות	יד
נח,א			צחות	יד
141			יסוד דקדוק	יד
שמה	ו	לד	שמות (קצר)	יז
	ג	יד	תהלים	כ
	כג	מ	ישעיה	כח
נב,ב			מאזנים	לא

פרק טו

עמוד	פסוק	פרק	ספר	פסוק
	יב	ה	שה"ש (פעם ג)	ג
	ג	א	ישעיה	יז
	ח	ב	הושע (ש"א)	יט
	ד	ז	מיכה	יט
	יב	יט	איוב	יט
קנא	יד	ג	בראשית (ש"א)	כב
ט	י	א	שמות	כב
רנב	ו	יג	דברים	כב
	ב	נו	ישעיה	כב
	ד	ה	תהלים	כב
יט,א			מאזנים	כב
עא,ב			צחות	כב
		הקדמה	קהלת	כד
רצז	סג	כח	דברים	כה
	ז	ז	קהלת	כז
קפב	ג	כז	שמות	ל

ל	שמות (קצר)	כז	ג	שיט
לב	שמות (קצר)	לה	כא	שנא
לב	איוב		יב	

פרק טז

פסוק	ספר	פרק	פסוק	עמוד
א	תהלים	כב	כה	
ג	שמות	טו	כד	ק
ד	דברים	לב	לה	שיז
ד	מאזנים			ז,ב
ט	תהלים	י	ה	
ט	תהלים	לז	ה	
י	דברים	יח	י	רסח
יב	תהלים	צז	ב	
יד	ישעיה	כח	יח	
יד	ישעיה	מז	יא	
טו	במדבר	ו	כה	קלא
טו	קהלת	ח	א	
טו	תהלים	קיט	קלה	
יט	קהלת	יב	ד	
כ	קהלת	י	יז	
כ	מאזנים			לט,ב
כו	איוב	לג	ז	
כז	בראשית	הקדמה, דרך ד		ח
לב	זכריה	ו	ח	

פרק יז

פסוק	ספר	פרק	פסוק	עמוד
א	צחות			לז,א
ד	ויקרא	כו	טז	קב
ד	ישעיה	יג	כ	
ד	צחות			יב,ב
ד	יסוד דקדוק			162
ה	צחות			סב,ב
י	ישעיה	ז	ח	
יט	שמות (קצר)	כא	כב	רצד
יט	ישעיה	מא	יב	
כב	הושע	ה	יג	
כב	נחום	א	ד	
כה	שמות	יב	ד	עה
כה	שמות	כג	כא	קסב
כה	במדבר	לא	לב	רג

כז	אסתר	ו	ג	כז
כז	צחות		לז,ב	

פרק יח

פסוק	ספר	פרק	פסוק	עמוד
	צחות		סז,א	
י	תהלים	לז	לט	
יד	תהלים	ל	א	
יד	תהלים	קיב	ה	
יז	עמוס	ב	ו	
יח	ישעיה	מא	כא	
כא	שמות	ד	ח	לז
כא	שמות	יט	כ	קכד
כא	יסוד דקדוק			103
כב	נחום	ב	יא	
כג	בראשית	מב	ז	קיז
כג	ויקרא	כא	יא	עד
כג	במדבר	כב	יח	קעט
כג	ישעיה	טו	ט	
כג	ישעיה	סד	ב	
כג	תהלים	ה	י	
כג	איוב	מ	ה	
כג	צחות			עא,ב
כד	בראשית (ש"א)	הקדמה	קמו	
כד	שפה ברורה			יט,א
כד	שפה ברורה			כה,א

פרק יט

פסוק	ספר	פרק	פסוק	עמוד
ו	שמות	לב	יא	רז
ו	תהלים	עז	יא	
ו	מאזנים			מה,ב
ח	דברים	ו	ה	רלה
ח	קהלת	א	טז	
יא	עמוס	ז	ז	
כ	שמות	ג	טו	כד
כ	יסוד דקדוק			170
כ	ספר השם	חלק ב		420
כד	מיכה	ג	ג	
כט	שמות	טו	כד	ק
כט	ישעיה	א	ד	
כט	יואל	א	יח	

	יז	ב	זכריה	כט
	ו	יב	קהלת	כט
נד, א			מאזנים	כט
סה, א			צחות	כט
145			יסוד דקדוק	כט
178			יסוד דקדוק	כט

פרק כ

עמוד	פסוק	פרק	ספר	פסוק
	יב	ה	ישעיה	א
	כד	ז	קהלת	ה
צז	ג	טו	שמות	ו
	יז	מג	ישעיה	כ
	יז	ו	איוב	כ
	טז	א	עובדיה	כה
	יב	א	צפניה	כז
	ב	ע	תהלים	כז
	מח	פט	תהלים	כז
	ג	ב	אסתר	ל

פרק כא

עמוד	פסוק	פרק	ספר	פסוק
קנ	ו	ב	בראשית (ש"א)	יד
	כא	י	ישעיה	יד
	יח	לח	ישעיה	יד
	ב	נג	ישעיה	יד
	ד	ה	תהלים	יד
	א	ח	קהלת	יד

פרק כב

עמוד	פסוק	פרק	ספר	פסוק
	כה	ב	בראשית	ג
	רח	לג	במדבר	ה
	רעא	כ	דברים	ו
	רפח	כא	שמות (קצר)	ז
	רצו	כח	דברים	ז
	ו	י	קהלת	ז
	טו	ב	שמות	ט
125			יסוד דקדוק	יד
קמט	יא	יב	במדבר	טו

	ג	ע	תהלים	יה
150			יסוד מספר	כ
ג,ב			צחות	כה
רע	יד	יט	דברים	כח
קה	כ	לו	בראשית	כט
	יז	י	קהלת	כט

פרק כג

עמוד	פסוק	פרק	ספר	פסוק
	א	י	דניאל	א
	י	צ	תהלים	ה
	ט	ג	איוב	ה
מא,ב			מאזנים	ה
נו,א			צחות	ה
פא	יב	כו	בראשית	ז
	יז	ב	רות	ז
	331	שער ז סימן ח	יסוד מורא	ז
קנא		כא	שמות	יד
	לג	פט	תהלים	יד
כד	טו	ג	שמות	טו
מד,א			מאזנים	טו
ח,ב			צחות	טו
171			יסוד דקדוק	טו
	כא	י	דניאל	טז
קמז	א	א	בראשית (ש"א)	יה
	יב	נו	ישעיה	כ
נה,א			מאזנים	כב
כז,ב			צחות	כב
מה,א			צחות	כב
	יב	ט	איוב	כח
	ד	א	שה"ש (פעם א)	לא
4	ד	א	שה"ש (ש"א, פעם א)	לא
	ה	ה	קהלת	לד
	א	כח	ישעיה	לה

פרק כד

עמוד	פסוק	פרק	ספר	פסוק
לג,ב			מאזנים	ג
19		סימן כא	שפת יתר	ט
לח,א			מאזנים	יד
קב	יח	כו	ויקרא	טז
סו,ב			צחות	יז

קנ	כא	ב	בראשית (ש"א)	כא
	ז	לז	תהלים	כא
	ז	א	אסתר	כא
135			יסוד דקדוק	כא
נה,ב			צחות	כא
	יג	י	ישעיה	כז
	ח	ג	איוב	כז
	יד	ג	אסתר	כז
כ,א			מאזנים	כח
כח,ב			שפה ברורה	כח
	ט	ב	צפניה	לא
	ז	ל	איוב	לא
	ז	ה	קהלת	לא

פרק כה

עמוד	פסוק	פרק	ספר	פסוק
18		סימן טז	שפת יתר	ב
ע	יז	כ	ויקרא	י
עג,א			צחות	י
89			יסוד דקדוק	י
	ה	ב	שה"ש (פעם ג)	יא
	ה	ח	שה"ש (פעם ג)	יא
22	ה	ח	שה"ש (ש"א, פעם ג)	יא
	ב	ז	שה"ש (פעם א)	יב
8	ב	ז	שה"ש (ש"א, פעם א)	יב
מב	ד	יד	ויקרא	יד
סו,ב			צחות	יד
	יא	ה	קהלת	טז
	יב	יג	ישעיה	יז
רלה	ז	ו	דברים	יח
שיט	מא	לב	דברים	יח
כב	ב	ג	שמות	יט
	כ	מד	ישעיה	יט
מח,א			מאזנים	יט
מג,ב			צחות	יט
	ח	כח	איוב	כ
	כז	ג	דניאל	כ
	כא	לז	תהלים	כא
	יד	ל	ישעיה	כב
סב,א			צחות	כו

פרק כו

עמוד	פסוק	פרק	ספר	פסוק
------	------	-----	-----	------

צד	י	כה	ויקרא	ב
	ג	ז	קהלת	ד
	ג	ז	קהלת	ה
	י	ב	חבקוק	ו
קמד		הקדמה	בראשית (ש"א)	ז
מו	ג	ו	שמות	ז
	א	ח	ישעיה	ז
	ב	יה	ישעיה	ז
	יד	לח	ישעיה	ז
	טו	א	יואל	ז
	יה	י	קהלת	ז
טו, ב			מאזנים	ז
149			יסוד דקדוק	י
154			יסוד דקדוק	י
	טז	ב	חבקוק	יא
	א	לד	תהלים	טז
	יד	ב	דניאל	טז
נט	ב	ט	שמות	יז
קמה	ב	כא	שמות	יז
קכג	יג	מז	בראשית	יח
	א	ג	צפניה	יח
כא, א			מאזנים	יח
4	ו	א	שה"ש (ש"א, פעם א)	כא
	ט	ג	ישעיה	כד
פא	כה	כו	בראשית	כז
מב, א			מאזנים	כז
כא, ב			שפה ברורה	כח

פרק כז

עמוד	פסוק	פרק	ספר	פסוק
	ט	ו	בראשית	א
לז	א	לז	בראשית	א
קו	ט	ו	בראשית (ש"א)	א
קעו	ב	יג	בראשית	ג
נג	ט	סג	ישעיה	ג
לו, א			מאזנים	ג
כד	טו	ג	שמות	יא
כא, א			צחות	יג
קד	יד	טז	שמות	טו
רפב	יט	כג	דברים	טו
	כה	כח	ישעיה	טו
	ד	ב	הושע	טו
	ו	ב	יואל	טו

	ז	יב	תהלים	טו
	יה	י	קהלת	טו
ב,ב			צחות	טו
סט,ב			צחות	טו
כה, א			שפה ברורה	טו
ל,ב			שפה ברורה	טו

פרק כז

עמוד	פסוק	פרק	ספר	פסוק
	כט	כז	בראשית	א
פג	כט	כז	בראשית	א
קט	יב	יז	שמות	א
סא	ח	יט	ויקרא	א
קפז	ח	כד	במדבר	א
רלח	י	ז	דברים	א
קיח	כא	יח	שמות	ב
	י	כ	איוב	ח
	יד	מ	איוב	יג
כח,ב			מאזנים	טז
עו	ו	יב	שמות	יח
	יב	יב	דניאל	יח
	יח	י	קהלת	יח
141			יסוד מספר	יח
לה,א			צחות	יח
לז,א			צחות	כא
רכ	ה	ב	דברים	כה

פרק כט

עמוד	פסוק	פרק	ספר	פסוק
קלא	יט	מט	בראשית	ו
	ד	מב	ישעיה	ו
	א	ט	קהלת	ו
	ה	י	תהלים	ח
לה,א			צחות	ט
	419	חלק א סימן ב	ספר השם	ט
קסד	כה	כג	שמות	יא
	יג	טו	איוב	יא
מג	ד	ה	שמות	יח
רי	כה	לב	שמות	יח
ריח	כא	לג	שמות	יח
רנ	ד	ה	שמות (קצר)	יח
שלח	כה	לב	שמות (קצר)	יח
	יז	י	קהלת	יח

ו,ב	מאזנים	יה
לט,ב	מאזנים	יה
95	יסוד דקדוק	יה

פרק ל

עמוד	פסוק	פרק	ספר	פסוק
רפו	ב	כה	דברים	א
כג	כ	ב	בראשית	ג
כז-כח	ו	י	ויקרא	ג
שטז	לא	לב	דברים	ג
שכד	ו	לג	דברים	ג
	יט	ט	תהלים	ג
	ב	לח	תהלים	ג
1			הטעמים, נוסח ב	ג-ד
	319	שער א סימן ו	יסוד מורא	ד
	ב,ב		מאזנים	ו
יא,ב			מאזנים	ו
נג,א			צחות	ו
נט,א			צחות	ו
צו	ב	טו	שמות	ח
	ד	א	מלאכי	ח
לא,א			צחות	ח
ל	יט	י	ויקרא	ט
ג,ב			מאזנים	ט
נד,א			צחות	ט
לח,א			שפה ברורה	יד
149			יסוד מספר	טו
קא	ט	כו	ויקרא	טז
	ח	ד	עמוס	טז
קכט	י	מט	בראשית	יז
	יד	ז	ישעיה	יח
	יד	ז	ישעיה	יט
מ,ב			צחות	כא
	152		יסוד מספר	כא
י		הקדמה, דרך ה	בראשית	כב
עח	ט	יב	שמות	כד
יג	כג	ד	ויקרא	לא
קנב	ג	יד	במדבר	לא
	ט	יד	ישעיה	לא
	כ	כד	ישעיה	לא
נו,ב			מאזנים	לא
נח,ב			צחות	לא
כז,ב			שפה ברורה	לא
	יא	סו	ישעיה	לג

פרק לא

עמוד	פסוק	פרק	ספר	פסוק
	יב	ב	תהלים	ב
	כה	ג	דניאל	ב
24		סימן מה	שפת יתר	ג
רפט	ה	כו	דברים	ו
מג,ב			צחות	ו
רפט	ה	כו	דברים	ז
מג,ב			צחות	ז
	יח	ב	ישעיה	ח
	י	יא	איוב	ח
	כ	כט	איוב	ח
	ז	סח	תהלים	יט
קפד	כ	ט	בראשית (ש"א)	כד
	כג	ג	ישעיה	כד
לב,א			צחות	כט
	ג	נח	ישעיה	ל
35		סימן קיג	שפת יתר	ל

ביבליוגרפיה

ספרי ראב"ע

פרשנות

פירושי התורה לרבינו אברהם אבן עזרא, מהדורת אשר וייזר, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים, תשל"ו/1976

פירוש ראב"ע לספרי נ"ך, מקראות גדולות, הוצאת לובלין, שנים שונות

פירוש רבנו אברהם אבן עזרא על ישעיה, מהדורת מיכאל פריעדלאנדער, לונדון, 1873 (דפוס צילום: הוצאת פעלדהיים, ירושלים, אין תאריך)

פירוש הקצר לר' אברהם בן מאיר אבן עזרא הספרדי על ספר דניאל, מהדורת הנרי יוחנן מאתיוס, נדפס בתוך Miscellany of Hebrew Literature II, (1877), עמ' 1-15 בצד העברי, עמ' 257-276 בצד האנגלי

פירוש שיר השירים לרבי אברהם בן מאיר אבן עזרא הספרדי, מהדורא ראשונה, מהדורת הינרי יוחנן מאתיאוס, אוקספורד, תרל"ד/1874

ספר שפת יתר, מהדורת מרדכי ליב ביסליכיס, פרעסבורג, תקצ"ח/1838

בלשנות

יסוד דקדוק הוא שפת יתר, מהדורת נחמיה אלוני, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים, תשמ"ה/1984

ספר יסוד מספר, מהדורת שמחה פינסקער, נספח אל מבוא אל הנקוד האשורי או הבבלי, וינה, תרכ"ג/1863 (דפוס צילום: ירושלים, תשכ"ח)

מאזני לשון הקדש, מהדורת וואלף היידנהיים, אופיבאך, תקנ"א/1791

ספר צחות, מהדורת גבריאל הירש ליפמאן, פיורדא, תקפ"ז/1827 (דפוס צילום: בתוך כתבי ר' אברהם אבן עזרא, חלק שלישי, הוצאת מקור, ירושלים, תשל"ל)

[ספר צחות (Sefer Sahot de Abraham ibn Ezra), מהדורת קרלוס דל ולי רודריגוז (Carlos del Valle), Salamanca, 1977]

ספר השם, מהדורת ישראל לוי, נדפס בתוך ספרו ילקוט אברהם אבן עזרא, הוצאת קרן ישראל מץ, ישראל, תשמ"ח/1985, עמ' 417-438

שפה ברורה, מהדורת גבריאל הירש ליפמאן, פיורדא, תקצ"ט/1839 (דפוס צילום: ירושלים, תשכ"ז)

הוספה לשפה ברורה, מהדורת נפתלי בן-מנחם, נספח אל ספר הטעמים, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים, תש"א [גם הופיע בתוך ענייני אבן עזרא מאת נפתלי בן מנחם, ירושלים, תשל"ח/1978]

תכונה

ספר הטעמים, נוסח שני, מהדורת נפתלי בן-מנחם, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים, תש"א/1941

הלכה ומחשבה

ספר יסוד מורא וסוד תורה, מהדורת ישראל לוין, נדפס בתוך ספרו ילקוט אברהם אבן עזרא, הוצאת קרן ישראל מץ, ישראל, תשמ"ח/1985, עמ' 313-374

מחברים אחרים

דונש אבן לברט, ספר תשובות דונש בן לברט על רבי סעדיה גאון, מהדורת רברט שרויטר, ברסלאו, תרכ"ו/1866 (דפוס צילום: הוצאת וגשל, ירושלים, אין תאריך)